

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

Aydın

www.aydinyol.az

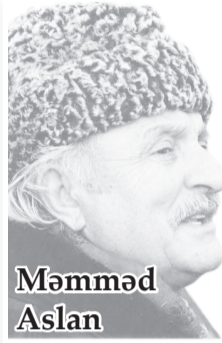
29 oktyabr 2016-cı il № 38 (97) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 30 qəpik

““Köçürülmə”
mənim
uşaqlığımın
tarixçəsidir”

Məmməd
Oruc

»»» səhifə 6

Qələmlə şahlandı
mehri-məhəbbət,
Dünyanı sevgilə
dolaşdı qələm

Məmməd
Aslan

»»» səhifə 7

Uilyam
O. Henrinin
“Kaktus”
hekayəsi

»»» səhifə 13

Erməni plagiatlığının əndazəsizliyi və ya

Ütanmasan, oynamağa nə var ki...

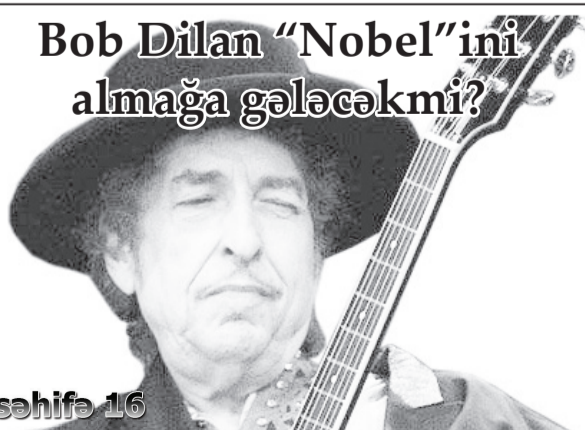
»»» səhifə 10

“Beşbarmaq” dağı əfsanəsi

»»» səhifə 11

Bob Dilan “Nobel”ini
almağa gələcəkmi?

»»» səhifə 16

ANONS

Bakıda VII Avropa Film
Festivalı keçiriləcək
»»» səhifə 3

Məhəmməd Hüseyin
Şəhriyarın 110 illiyi
qeyd ediləcək
»»» səhifə 3

Orfoqrafiya lüğətindən
çıxarılan sözlərin
təsnifatının davamı
»»» səhifə 4

Rəşid Behbudovun
maarifçi anası
»»» səhifə 5

Haram iana
»»» səhifə 5

İlk səsli bədii filmlərimiz
»»» səhifə 9

Ağdərə ağrısı,
Sərsəng yangısı
»»» səhifə 12

Sav çarıçası – cənub
torpaqlarının hökmdarı
»»» səhifə 14

Xarappın qürubu –
Mohenco Daronun sirri
»»» səhifə 15

Yüz il əvvəl yazılan əsər
ışığı üzü görəcək
»»» səhifə 16

Buker mükafatının
ilk amerikalı qalibi
»»» səhifə 16

Şekspir barədə
sensasiyalı bəyanat
»»» səhifə 16

Azərbaycan və Xorvatiya Prezidentləri biznes forumunda iştirak ediblər

Bakıda Azərbaycan-Xorvatiya biznes forumu keçirilib. Prezident İlham Əliyev və ölkəmizdə rəsmi səfərdə olan Xorvatiya Respublikasının Prezidenti xanım Kolinda Qrabar-Kitaroviç biznes forumunda iştirak ediblər.

Biznes forumunda Azərbaycan və Xorvatiya tərəfindən rəsmi şəxslərlə yanaşı, gəmiqayırma, nəqliyyat, maşınqayırma, qida sənayesi, kimya, tekstil, əczaçılıq, tikinti, energetika, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, səhiyyə, turizm, daşınmaz əmlak, konsaltinq və digər sahələrdə fəaliyyət göstərən 150-dən çox iş adamı iştirak edib.

Prezidentlər biznes forumunda çıxış ediblər.

Sonra Azərbaycanın biznes və investisiya imkanları xorvat iş adamlarına təqdim edilib, həmçinin Xorvatiyanın biznes mühiti və iş adamları arasında əlaqələrin genişləndirilməsi istiqamətlərinə dair məlumat verilib,

iş adamları qarşılıqlı fəal əməkdaşlığa dəvət olunub.

Biznes forumunda Azərbaycan və xorvat iş adamları arasında ikitərəfli görüşlər keçirilib, energetika, tikinti, turizm, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, kənd təsərrüfatı, qida sənayesi və s. sahələrdə əməkdaşlıq, eləcə də yerli istehsalda istifadə olunan müxtəlif xarici komponentlərin ölkəmizdə istehsalına dair Xorvatiya ilə birgə müəssisələrin yaradılması, gəmiqayırma sahəsində bir sıra ehtiyat hissələrinin birgə istehsalına dair müzakirələr aparılıb. Bununla yanaşı, Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı üçün əlverişli şə-

raitin olduğu diqqətə çatdırılıb və Xorvatiya iş adamları bu sahədə fəaliyyət göstərməyə dəvət edilib.

Diqqətə çatdırılıb ki, hazırda Azərbaycanda müxtəlif sahələr üzrə ixtisaslaşan sənaye parkları yaradılıb. Xorvat iş adamları burada investorlar üçün yaradılmış əlverişli imkanlardan yararlanma bilirlər. Əczaçılıq sahəsində Xorvatiyanın təcrübəsi nəzərə alınaraq, bu istiqamətdə birgə əməkdaşlıq həyata keçirilə bilər.

Biznes forumunda iş adamları arasında əsas müzakirə mövzularından biri də ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsi olub. Azərbaycanın kənd təsərrüfatı məhsullarının, xüsusilə də meyvə şirələrinin, kimya sənayesi məhsullarının Xorvatiyaya ixracı, Xorvatiyadan gübrə idxalı məsələlərinə dair fikir mübadiləsi aparılıb.

Leyla Əliyeva Heydər Əliyev Mərkəzində keçirilən Ümumdünya Ərzaq Gününə həsr olunmuş tədbirdə çıxış edib

Bugünlərdə Heydər Əliyev Mərkəzində İDEA İctimai Birliyinin, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin və BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı – FAO-nun birgə təşkilatçılığı ilə Ümumdünya Ərzaq Gününə həsr olunmuş tədbir keçirilib.

Tədbirdə Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, İDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri, FAO-nun xoşməramlı səfiri Leyla Əliyeva iştirak edib.

Leyla Əliyeva çıxışında qeyd edib ki, bu tədbir dünyanın diqqətini aclıq və ərzaq təhlükəsizliyi kimi çağırışlara cəlb etmək üçün böyük imkandır. Builki ərzaq gününün mövzusunə toxunan Leyla Əliyeva vurğulayıb ki, FAO-nun xoşməramlı səfiri və ətraf mühitin qorunması sahəsində yorulmaz fəal, ən əsası dünyanın sakini kimi bu məsələyə çox həssas yanaşır. "Dəyişən iqlimin yeni reallığı ilə əlaqədar biz ərzağı istehsal və istehlak etməyimizin tərzini əsaslı şəkildə dəyişməliyik", - deyən Leyla Əliyeva Paris İqlim Sazişinin və 2030-cu ilə qədər olan dövrdə Davamlı İnkişaf Gündəliyinin əhəmiyyətini vurğulayıb.

"Əgər biz tədricən artan dünya əhalisinin ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək istəyiriksə, kənd təsərrüfatında dayanıqlılıq, məhsuldarlıq və davamlı inkişafa nail olmalıyıq", - deyən Leyla Əliyevə iqlim dəyişikliyinə ekosistemə və kənd əhalisinə daha çox təsir etdiyini söyləyib. Bu mənada, kənd təsərrüfatı sistemlərini dəyişdirmək və onlara yeni istiqamət vermək üçün FAO-nun iqlim əsaslı ağıllı kənd təsərrüfatı yanaşmasının bütün dünyada tətbiqinin vacibliyini qeyd edib. İDEA İctimai Birliyinin fəaliyyətindən, ötən beş ildə görülən tədbirlərdən danışılıb, ərzaq təhlükəsizliyi və ətraf mühitin qorunmasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edən yeni layihə barədə məlumat verilib.

"Dəniz mühitini yaşatmaq və ondan asılı olan kənd icmalarına yardım göstərilməsinə töhfə vermək məqsədilə göstərdiyimiz səylər sayəsində İDEA bu yaxınlarda Kür çayının deltasının çoxtərəfli təmizlənməsi layihəsini irəli sürüb. Bu layihə nəyə görə çox vacibdir? İlk olaraq bildirmək istərdim ki, Kür qərb sərhədlərimizdən başlayaraq Xəzər dənizinə qədər təxminən min kilometr qət edir və onun sahillərində yaşayan insanların həyatı üçün böyük əhəmiyyət daşıyır. Bundan əlavə, Kür çayı dünyada ən qədim və nadir balıq növü olan Xəzər nərə balığının artmasının əsas sahəsidir".

Yeni layihənin ətraf mühit və yerli əhali üçün faydalı olacaq balıq ehtiyatlarının, suyun keyfiyyətinin və bütövlükdə ekologiyanın yaxşılaşdırılması məqsədini güddüyü bildirilib, ərzaq çatışmazlığından çox sayda insanın əziyyət çəkdiyi, bunun QİÇS, malyariya və vərəm kimi xəstəliklərin ümumi sayından daha çox insanı tələf etdiyi vurğulanıb.

Sonda Leyla Əliyeva deyib: "İşimizlə, ümidlə, inamla, nəzakətlə və sevgi ilə biz bütün problemləri həll edə və daha parlaq gələcək qura bilərik".

Tədbirdə ekologiya və təbii sərvətlər naziri Hüseynqulu Bağirov və FAO-nun Azərbaycandakı Tərəfdaşlıq və Əlaqələndirmə Ofisinin rəhbəri Mələk Çakmak çıxış ediblər.

Sonra FAO-nun baş direktoru Joze Qratsiano da Silvanın Ümumdünya Ərzaq Gününə dair videomesajı nümayiş olunub.

Tədbir "İqlim dəyişikliyi, ərzaq təhlükəsizliyi və kiçik ailə təsərrüfatları" mövzusunda panel müzakirələrlə davam edib.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Elmin Nuri, Naringül Əliyeva

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 3038

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küç. 74.

Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.

Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Vaşinqtonda Azərbaycan Mədəniyyəti Günü keçirilib

Vaşinqtonda yerləşən və Corc Vaşinqton Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən məşhur Tekstil muzeyində Azərbaycan Mədəniyyəti Günü keçirilib. Tədbir ölkəmizin ABŞ-dakı səfirliyinin, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə Corc Vaşinqton Universitetinin azərbaycanlı tələbələr assosiasiyası tərəfindən təşkil olunub. Tədbir universitetin tələbə, müəllim və tədqiqatçıları ilə yanaşı, ictimaiyyət nümayəndələri də qatılıb.

Mərasimdə Corc Vaşinqton Universitetinin beynəlxalq strategiya üzrə dekanı Duqlas Şau çıxış edərək Azərbaycan mədəniyyətinin zəngin-

liyini vurğulayaraq tədbirin təşkilini yüksək qiymətləndirib. Həmçinin, Corc Vaşinqton Universitetinin tələbəsi Çilənay Səfərlə və səfirlik

əməkdaşları qonaqlara ölkəmizin zəngin tarixi, mədəni irsi, o cümlədən milli musiqisi və geyimləri, xalçaçılıq sənəti və rəssamlıq məktəbi, zəngin tarixi irsə əsaslanan Azərbaycanın multikulturalizm ənənələri və bu sahədə dövlət siyasəti barədə geniş məlumat veriblər.

Sonra qonaqlara ölkəmizin tarixi, coğrafiyası, turizm potensialı, o cümlədən Bakı və bölgələrdə görməli yer-

lərdən bəhs edən videoçarx təqdim olunub. Eyni zamanda, Azərbaycanla bağlı interaktiv oyunlar təşkil edilib və qaliblərə ölkəmizə dair xatirə hədiyyələri verilib.

Sonra qonaqlar üçün Azərbaycanın zəngin mətbəxinin ləziz yemək, şirniyyat və içkilərindən ibarət ziyafət təşkil olunub. Milli musiqi nümunələrini dinləyən tədbir iştirakçılarında ölkəmizlə bağlı hazırlanmış çap materialları paylanılıb.

Hər zaman olduğu kimi, Azərbaycanın zəngin və rəngarəng mədəniyyəti bu dəfə də Vaşinqton ictimaiyyətinin nümayəndələrini valeh edib.

Yusif BABANLI

Bakıda VII Avropa Film Festivalı keçiriləcək

Noyabrın 3-dən 12-dək Bakıda VII Avropa Film Festivalı keçiriləcək. Festivalda Avropa İttifaqının 19 ölkəsində istehsal olunmuş bədii və sənədli filmlər nümayiş olunacaq. Festival çərçivəsində tamaşaçılara müxtəlif kateqoriyalarda - komediya, dram, romantika, fantastika, macərə janrlarında bədii və sənədli ekran əsərləri təqdim ediləcək.

AzərTAC xəbər verir ki, bu barədə VII Avropa Film Festivalının açılışına həsr olunmuş mətbuat konfransında Avropa İttifaqının Azərbaycandakı nümayəndəliyinin rəhbəri Malena Mard məlumat verib.

O, artıq yeddinci dəfə keçirilən festivalın "Park Cinema" kinoteatrlar şəbəkəsi ilə əməkdaşlıq çərçivəsində təşkil olunduğunu deyib. Bildirib ki, festivalın proqramına 2015-2016-cı illərdə istehsal olunmuş və müxtəlif mükafatlara layiq görülmüş filmlər daxildir. Festivalda nümayiş ediləcək filmlər vasitəsilə Avropa mədəniyyəti müxtəlif rakurslardan göstəriləcək. Orijinal dildə və ingilis dilində alt yazı ilə təqdim olunan filmlərin nümayişi pulsuzdur.

Malena Mard qeyd edib ki, festival çərçivəsində izləyicilər üçün esse və jurnalistlər üçün məqalə yarışması keçiriləcək. Yazılar Aİ-nin Azərbaycandakı nümayəndəliyinin "facebook" səhifəsində yerləşdirilməlidir. Qaliblər fevralda keçiriləcək Berlin film festivalında iştirak etmək imkanı qazanacaqlar. Festivala ilk dəfə qatılan ölkələrində olacağını bildiren "Park Cinema" kinoteatrlar şəbəkəsinin baş direktoru Namiq Quliyev bildirib ki, festivalın keçirildiyi müddət 10 gündək artırılıb.

N.Quliyev festivalda maksimal sayda iştirakçı və tamaşaçı sayını təmin etmək üçün Avropa İttifaqının Azərbaycanda nümayəndəliyi və "Park Cinema" kinoteatrlar şəbəkəsinin genişmiqyaslı PR kampaniyası həyata keçirdiklərini qeyd edib.

Festivalın Yunanıstan və İspaniya filmləri ilə açılacağını deyən direktor Azərbaycanın Avropa Film Festivalında "Qırmızı bağ" dramı ilə iştirak edəcəyini söyləyib.

N.Quliyev festivalın Azərbaycan və Avropa kino xadimlərinin mübadilə aparmaları üçün əlverişli platforma olduğunu söyləyib. Bildirib ki, festivalda Yunanıstan, İspaniya, Avstriya, Fransa və Xorvatiyadan aktyor və rejissorlar iştirak edəcək.

Nəzərə çatdırılıb ki, filmlər proqramı əsasən "Park Cinema" kinoteatrlar şəbəkəsinin "Park Bulvar", "Metropark" və "Flame Tower" kinoteatrlarında nümayiş olunacaq.

İspaniyanın ölkəmizdəki səfirliyinin müvəqqəti işlər vəkili Xose Luis Dies və Yunanıstanın Azərbaycandakı səfirliyinin müvəqqəti işlər vəkili Konstantinos Adamopoulos ölkələrinin festivalda nümayiş olunacaq filmləri barədə məlumat veriblər.

Bildirilib ki, Yunanıstanı festivalda rejissor Pantelis Vulqarisin ölkənin kino akademiyasının altı mükafatına layiq görülmüş "Kiçik İngiltərə" dramı təmsil edəcək. Rejissor David Truebenin komediya-dram janrında çəkdiyi və festivalın ilk günündə təqdim olunacaq İspaniya istehsalı olan "Bağlı gözlərlə yaşamaq asandır" filmi də bir sıra mükafatlar, o cümlədən ən yaxşı film nominasiyası da daxil olmaqla, altı Qoyya mükafatı qazanıb.

Qeyd edək ki, festival Avropa İttifaqının Azərbaycandakı nümayəndəliyi, ittifaqa üzv dövlətlərin ölkəmizdə akkreditə olunmuş səfirlikləri və "Park Cinema" kinoteatrlar şəbəkəsi ilə birgə təşkil olunur.

Nizami Kino Mərkəzində türk filminin qala-gecəsi baş tutub

Oktabrın 26-da Nizami Kino Mərkəzində Türkiyənin istehsalı olan "İkimizin yerinə" filminin qala-gecəsi baş tutub.

AzərTAC xəbər verir ki, gecədə ekran işində baş rolu canlandıran Serenay Sarıkaya və Zerrin Tekindor iştirak edib.

Pərəstişkarların coşqulu alqışları ilə qarşılanan artistlər tamaşaçılarla birlikdə filmi izləyiblər.

Ekran əsərindəki hadisələr kiçik qəsəbədə yaşayan və yaşamağın, həyatda qalmağın sirrini axtaran gənc qız Çiçəyin başına gələnlər üzərində qurulub. Dünyaya dair, cavabı olmayan sualları olan gənc qızın həyatı, qəsəbəyə yeni gələn ədəbiyyat müəllimi Doğan ilə qarşılaşandan sonra tamam dəyişir. Doğan bu mümkünsüz sevgiyə qarşı dirənsə də, Çiçəyə aşiq olmaya bilmir. Bu iki insan arasında böyük sevgi başlayır.

Rejissoru Umur Turagay, ssenari müəllifi Pınar Bulut olan filmə baş rolları Nejat İşler və Serenay Sarıkaya canlandırdı. Ekran əsərində, həmçinin Zerrin Tekindor, İştər Gökseven, Merve Çağırın, Aslı Bekiroğlu və Özgür Emre Yıldırım çəkilib.

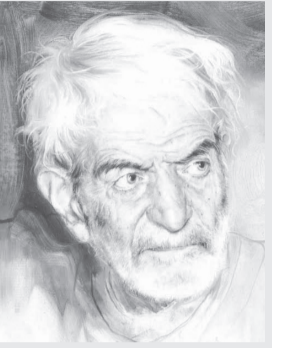
Filmin nümayişindən sonra mətbuat konfransı keçirilib.

Paytaxtımızı çox bəyəndiklərini söyləyən qonaqlar film barəsində məlumat veriblər. Bildirilib ki, ekran əsərinin çəkilişləri beş həftə davam edib.

Bakıya ilk dəfə gəldiyini söyləyən Serenay Sarıkaya deyib ki, Azərbaycandan filmə çəkilməklə bağlı təklif alsa, çox sevinər.

Bakıda Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın 110 illiyi qeyd ediləcək

Oktabrın 28-də Beynəlxalq Muğam Mərkəzində görkəmli Azərbaycan şairi Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadan olmasının 110 illiyi qeyd ediləcək.

AzərTAC xəbər verir ki, yubiley mərasimi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin birgə təşkilatçılığı əsasında baş tutacaq.

Tədbirdə şeirimizi yüksək zirvələrə qaldıran, insanlara vətənpərvərlik duyğuları aşılayan, milli həmrəylik ideyası təbliğ edən, milli ruhun oyanışında, milli özünütanımadada böyük xidmətləri olan Şəhriyar yaradıcılığında söz açılacaq. Klassik şeirin bütün janrlarına müraciət edən şairin şeirlərindən nümunələr səsləndiriləcək.

Cəfər Cabbarlının yaradıcılığına həsr edilmiş bədii qiraət və dram müsabiqəsi

Oktabrın 28-də Yasamal rayonu Niyazi adına 22 nömrəli musiqi məktəbində Cəfər Cabbarlının yaradıcılığına həsr edilmiş bədii qiraət və dram müsabiqəsi keçirilib.

AzərTAC xəbər verir ki, C.Cabbarlının ev-muzeyinin direktoru Qəmər Seyfəddinqızı tədbirin əhəmiyyətindən danışıb. Bildirib ki, "Cəfər Cabbarlı adına mədəniyyət, elm və təhsilin inkişafına yardım" İctimai Birliyinin "Müasir cəmiyyətdə milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, maarifçiliyin inkişaf etdirilməsi. Azərbaycanın klassik və müasir ədəbiyyat xadimlərinin yaradıcılığının təbliği" layihəsi çərçivəsində keçirilən müsabiqə məktəblilərin ədəbi-bədii səviyyəsinin yüksəlməsinə kömək etmək məqsədi daşıyır.

Şagirdlər arasında keçirilən bədii qiraət və dram müsabiqəsində yaşından asılı olmayaraq həm aşağı, həm də yuxarı sinif şagirdləri, həmçinin müxtəlif dillərdə təhsil alan məktəblilər iştirak edirlər.

Aşıq Pənah ad günündə anılıb

Oktabrın 25-də R.Behbudov adına Dövlət Mahnı Teatrında Azərbaycan aşıq sənətinin görkəmli nümayəndəsi Aşıq Pənahın anadan olmasının 90 illiyinə həsr edilmiş təntənəli tədbir keçirilib.

AzərTAC xəbər verir ki, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin və Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin (AAB) birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən tədbirdə aşığın həyat və yaradıcılığını əks etdirən videoçarx nümayiş olunub.

AAB-nin sədri, Əməkdar elm xadimi Məhərrəm Qasımlı XX əsr aşıq sənətinin görkəmli nümayəndələrindən biri olan Aşıq Pənahın təkcə Azərbaycanda deyil, ölkəmizin hüdudlarından kənar da tanındığını bildirib. Aşığın bir çox əsərlərinin indi də ədəbiyyatımızın və musiqi tariximizin qızıl fondunu bəzədiyini vurğulayıb. Az ömür yaşayan, lakin ustadlar-ustadı adlandırılan Aşıq Pənah sazda 32 ənənəvi aşıq havasını məharətlə ifa edib. Qaynar istedadı, rəvan təbi ona imkan verib ki, 18 aşıq havası ("Dilbər", "Yeddi qardaş", "Azərbaycan" və s.) bəstələsin. Eyni zamanda mahnılar da bəstələyən aşığın "Nə qəşəng bəzənmişəm!", "Ana Kürüm" və digər mahnıları hələ aşığın sağlığında çox geniş yayılıb, bu gün də sevilə-sevilə müğənnilərimizin repertuarını bəzəməkdədir.

Bildirilib ki, Aşıq Pənah Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, "Saz və söz", "Məhəbbətdən danışıq", "Təzə söz, təzə mahnı", "Mənim sazım" kimi şeir kitablarının müəllifi idi.

Aşıq Pənahın əvəzsiz sənətkar, sinədəftər el aşığı olduğunu bildirən Xalq artisti Arif Məlikov xüsusi olaraq onun, "Qəhrəman şah Nəcəf", "Əsli və Kərəm", "Aşıq Qərib" və s. dastanları məclislərdə məharətlə ifa etdiyini deyib. Aşıq Pənahın özünün yaratdığı 2 dastan ("Sülh", "Pambıqçılar") və 130-a yaxın qoşma müəllifi olduğunu da bildirib.

Görkəmli aşığın xatirəsinə həsr edilmiş tədbirdə incəsənət ustaları, tanınmış aşıqlarla yanaşı, istedadlı gənc aşıqlar və "Çəsmə" folklor qrupu, "Misri", "Buta", "Qobustan", "Laçın" qrupları aşığın sözlərini saz havası üstündə ifa ediblər.

“Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti”ndən çıxarılan sözlərin təsnifatı

○ Orfoqrafiya lüğətinin tərifində deyilir: “Orfoqrafiya lüğəti - sözlərin düzgün yazılış qaydasını bildirən dil vəsaitidir”. Lakin hazırda dövriyyədə olan “Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti” minlərlə yazılışı səhv, qurama və ən təəccüblüsü, heç bir məntiqə, əndazəyə sığmayan “söz”lərlə doludur: **FIŞQIRIĞABASAN, YARIMMIX, FORMAVERƏN, KRETİN, FİTÇALAN, YARIMIŞSİZ, FIŞQIRIĞABASMA, FORSSATAN, FORSSATMA, FOTOALMA, QARMOŞKALI, FORAVERƏN, FRAKSIYAYARATMA, FORSSUZLUQ, FIŞTIRIQÇALMA, FORMADÜZƏLTMƏ, FİTƏTUTMA ...**

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Mənası anlaşılmayan sözlər	İşlənməyən ərəb, fars və digər əcnəbi sözlər	Terminlər	Süni sözlər və söz birləşmələrindən düzəldilən qurama sözlər	Lüzumsuz sözlər və söz hallandırmaları
fonoqramoxuma fonoqramoxuyan fontanlama fontanlamaq fontanvuran fontanvurma forsorlaşmaq fototeleviziya fut-şam qiymətşünas qiymətşünaslıq yarımdağılma yarımdağılmış yarımdəli yarımgecə yarımgirdə yarımgizli yarımgünbəz yarımhəqiqət yarımhərbi yarımincə yarımipək yarımisti yarımışıq yarımışıqlı yarımışsiz yarımkar yarımkarlıq yarımkefli yarımkefilik yarımkərpic yarımkəskin yarımkor yarımkosa yarımköçəri yarımköçərilik yarımök yarımökə yarımölgə yarımölgəlik yarımöküt yarımökütlə yarımqaba yarımqabayunlu yarımqapaq yarımqaranlıq yarımqarın yarımqat yarımqaynar yarımqəlib yarımqıvrırcıq yarımqiymətli yarımqızgın yarımləkəli yarımlövbar yarımlüt yarımmaye yarımmayeli yarımməxmər yarımməlumat yarımmərkəz yarımmix yarımmismar yarımmövzu	kretin krivospin kubatura kupelyasiya kupyur kursovka küdurətamiz küfran küləh küləhdüz külxan külxar kümdar kümdarlıq kümfəyəkün künə künyə küstax küstaxlıq küştü qafilənə qaimməqam qalibən qalü-bəla qarətgər qarətgərlik qarmoşka qarmoşkalı (yubka) qarmoşkasız qasib qasiblik qayət qeydkeş qeydkeşlik qeydkeşliklə qeyrətkeş qeyrətkeşlik qeyrətmənd qeyrətməndlik qeyrətpərəst qeyrətpərəstlik qeyri-müstəqim qeyri-mütənahi qeyri-mütənahilik qeyznak qəbalə qəbalənamə qəddarə qədəhnuş qədəri qədid qədirdan qədirdanlıq qədirşünas qədirşünaslıq qəhrəmananə qələndəranə qələndəri qəllaş qəməvər qəməvərlik qəmdidə qəməngiz qəmküsar	heteroepitaksiya heterogen heterogenez heteroxrom heteromorfoz heterotopiya hidradenit hidradenokarsinoma hidrant hidratasiya hidrazid hidrazin hidremiya hidrobur hidroid hidroin hidrolaza hidrolimfa hidroliz hidrolizin hidromeningit hidropnevmatik hidropon hidroponika hidrops hidrosilindr hidroterpen hidrotoraks hidrozol hifema hifillin hifomikoz hifomiset hiqrin hiqroqraf hiqroma hiqrometr hiqrometriya hiqroparesteziya hiqroskop hiqroskopik hipalgeziya hipallrlomorf hiperadrenalinemiya hiperadrenalizm hiperakuziya fotoelektromaqnit hiperbilirubinemiya hiperergeneziya hiperergiya hipergenitalizm hiperhaploid hiperhemoqlobinemiya hiperhidratasiya hiperhidropeksiya hiperhidroz hiperimmun hiperimmunizasiya hiperkaliemiya hiperkalsiemiya hiperkalsinuriya hiperkeratoz hiperqammaqlobulinemiya hiperqlikemik	finalaçıxma finalaqalan finalaqalma fındıqburunlu fındıqqırma fındıqsındırma fındıqyığma fınışəçatma firavanyaşama fırıldaqgələn fırıldaqgəlmə fırıldaqışlədən fırıldaqışlətmə fironluqetmə fişəngqayıran fişəngqayıрма fişqırığabasan fişqırığabasma fiştırıqçalma fiştırıqçalma fitçalan fitçalma fitətutma fitnəsalma fitnətörətmə fitrəçixarma fitrəvermə fitvaverən fitvərmə fleytaçalan fleytaçalma fluktuasiyaetmə fokus-qrup folqa-karton fonomüntəxəbat foraverən foravermə forelyetişdirən forelyetişdirmə formadüzəldici formadüzəltmə formaverən formavermə formayaradan formayaratma forssatan forssatma forssuzluq fotoalma fotodövrilik fotokinorentgen fotoqrafliqetmə fotoqrafolma fotomontajçılıqetmə fotomontajetmə fotosənədlilik fövqəlsinfi fövqəlürək fövqəlürəkli fraksiyayaratma fransızdillik frantlıq frezerçilik frezerləmə	flügerləmə folqalı folqasız forint, pul vahidi formalıq formalılıq formalistcə formalistcəsinə formalistik formasiyasız formativlik forsluluq forsuz fotocavab fotocərəyan fotoelastik fotoenergetika fotoetüdlü fotoetüdsüz fotofoniklik fotofonlu fotofonsuz fotoitiham fotokəşfiyyatçı fotokəşfiyyatçılıq fotokitablı fotokitabsız fotoklublararası fotoqəzetçi fotoqəzetçilik fotoqrammetrik fotoqrammetriya fotomateriallı fotomateriallıq fotomaterialsız fotomexanika fotomexaniklik fotomexaniklik fotomonoqrafiya fotomontajçı fotomontajçılıq fotomozaiikalı fotomozaiikasız fotomüntəxəbat fotoneqativli fotoneqativsiz fotonivə fotooçerkli fotoparça fotoperiodiklik fotoreproduksiyalı fotoreproduksiyasız fotoreseptorlu fotoreseptorsuz fotorezistor fotorezistorlu fotorezistorsuz fotosintezləşdirmə fotostendlik fototəbəqəli

(Davamı gələn sayımızda)

III YAZI

○ ...Dağların başından baxanda ulduzlar tamam başqa cür görünür. Qəribədir, böyük şəhərlərdən baxanda qaranlıq səma heç belə təsir bağışlamır. Sıldırım qayaların ucunda isə... Burada tənhalıq hiss etməzsən, çünki başının üstündə nəhayətsiz və müdrük bir asiman var. Elə bil dağlara yox, bir-birinə qısılib göz vuran ulduzlara qonaq gəlmisən, kəhkəşan səni çəkib aparır, sirlə ağışına alır. Əlini atıb ulduzlara siqal versən nazlanacaqlar... Bir payız axşamı Şuşaya, bir-biri ilə bəhsə girmiş kimi yanib-sönən ulduzların seyrinə çıxsan, mütləq daha gur yanan səma cisimlərini fərqləndirə biləcəksən. Düşünürsən, niyə gur işıq saçır? Bəlkə, o, bəxt ulduzudur, bəlkə, hansısa aşıqın qəlbidir, tez-tez döyünür, bəlkə, sevgidən kam alıb, bəlkə, göylərdə qismətini axtarır... Nə bilmək olar?

Amma 1905-ci ilin çiskinli payız axşamı sevgi nağıllarının dolaşdığı əsrarəngiz Şuşanın hüdudsuz kəhkəşanında ən gur parlayan o iki ulduzu kimsə görmədi. Görə də bilməzdi! Biri Məcidin ulduzu idi, digəri isə...

Şəhar əhli arasında yanıqlı səsi ilə qəlbləri rıqqətə gətirən, qapı-qapı gəzib parça, bafta, kofta satan, nurlu çöhrəsindən həmişə təbəssüm yağan və "arşınmalçı" kimi sevilən gənc xanəndə Məcid Behbudov, nəhayət, axtardığını tapmışdı. Az öncə bəylərdən birinin malikanəsində qızlara parça satanda xanımlardan birini görüb vurulmuşdu. Deyəsən, elə qız da ona biganə deyildi. Məcidin qəlbini qəribə duyğular bürümüşdü, ürəyində elə hey qızla danışır, xəyallar qururdu. Sevincini anası ilə bölüşdü, evin yerini anladı.

Ana məyus-məyus oğluna dedi:
- Ay bala, sən də danışırsan, bizi heç o qapının həndəvərinə buraxmazlar, el içində xar olarq...

- Öldü var, döndü yoxdur, ana. Əgər evlənsəm, qismətim yalnız o qız olacaq! Məcid atası kimi tərs və inadkar idi, anası da bunu yaxşı bildiyindən, mübahisəyə girişmədi. Ancaq qüdrətli bəylə kəllə-kəlləyə gəlməyin nə olduğunu sevimli övladına anlatmaq istədi.

- Qoy o bəy olsun, mən də arşınmalçı Məcid! Baxaq, görək, qızı mənə nə deyib verməyəcək!

Ertəsi gündən başlayaraq, Məcid arşın malı satmaq bəhanəsi ilə hər gün bu malikanənin qarşısına gəlir və yanıqlı səslə ucadan oxuyurdu. Qızlar da bir bəhanə tapıb gənci həyəətə dəvət edir, çox şey almasalar da, atmacalı sözlərlə Məcidi yandırır-yaxırdılar. Nəhayət, qərara gəldi ki, gözaltı etdiyi xanımın adını soruşsun və könlünü ona açsın.

- Adım Firuzə...

Ağ kəlağayısının ucunu çiyninə atıb utancaq baxışlarını yerə dikdi. Digər qızlar bilərəkdən hovuzun kənarına getmişdilər ki, Firuzə arşınmalçı ilə təkliddə danışıbilsin.

- Mən də Məcidəm, bu dağların oğluyam. Səni görən gündən ağlımı itirmişəm, həsrət odu məni yandırır. Məcnun kimi çöllərə düşmüşəm. Bir əlacım qalıb, özümün, bax o görünən sıldırım qayalardan aşağı atım!

- Aman Allah! Yox atma!

Firuzə başını qaldırıb Məcidin gözlərinə baxdı. Bu gözlərdə saf sevgi və çağlayan həyat eşqi gördü. Məcid isə göylərdə uçurdu.

- Əgər adaxlım olsan, atmaram, valah, xoşbəxtlikdən göyün yeddinci qatına qalxaram!

- Mən qızların yanına gedim, atam görür, amma sən yenə gəl...

Məcid aşıq olduğu Firuzənin polkovnik Abbasqulu bəy Vəkilovun övladı olduğunu sonradan öyrəndi. Bu ailə əslən Qazax qəzasının Salahlı kəndindən, məşhur Vəkilovlar nəslindən idi. Firuzə xanım Tiflisdə Müqəddəs Nina Qızlar Gimnaziyasını bitirmişdi, rus, fransız dillərini mükəmməl bilirdi, müasirliyi və dünyagörüşü ilə yaşadlarından fərqlənirdi.

Teatru, musiqini sevirdi, Avropa ədəbiyyatına yaxından bələd idi. Amma hər iki gənc yaxşı başa düşürdü ki, indiki mühitdə bəy qızı ilə arşınmalçının ailə qurması mümkün iş deyil...

Firuzə məhəbbətindən vaz keçə bilməzdi: ulduzları göylərdə qovuşmuşdu, taleləri də elə orada yazılmışdı... Günlərin birində onlar hamıdan xəlvət qoşulub Qarabağdan uzaq bir məmləkətə - Tiflisə qaçdılar. Şuşa əhalisi uzun müddət bu hadisədən danışdı, Məcidlə Firuzənin sevgi dastanı dillərə düşdü və illər sonra daha bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli məşhur "Arşın mal alan" operettasının qəhrəmanı Əsgərin timsalında Məcid Behbudovun obrazını yaradaraq bu sevgiyə əbədiyyət qazandırdı.

Məcidlə Firuzə Tiflisin azərbaycanlılar yaşayan Havlabar məhəlləsində məskunlaşdılar və şuşalı gənc gələcək həyatını bu şəhərlə bağladı. Məcid arşınmalçılığın daşını atıb xanəndəlik etməyə başladı. Zil səsi vardı, xüsusən də "Segahi Mirzə Hüseyn" və "Şüştər"i böyük ustalıqla ifa edirdi.

O, 1910-cu ildə "Qrammofon" şirkətindən dəvət alıb tarzan Məşədi Cəmil, qarmonçalan Kərbəlayi Lətif, Malibəyli Həmid kimi xanəndələrlə Rıqaya yollandı. Bir neçə muğam, xalq mahnısı və təsnifi vala yazdırdı. Həmin illərdə bu məqsədlə ona digər Avropa ölkələrindən də dəvətlər gəldi. Onu bu səfərlərdə rus və fransız dillərini gözəl bilən həyat yoldaşı Firuzə xanım müşayiət edirdi.

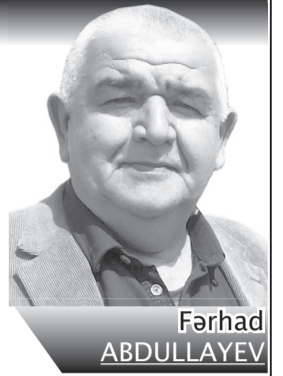
Ustad xanəndə opera səhnəsində də çıxış edirdi. 1911-ci ildə Bakıda "Fərhad və Şirin" operasında Xosrov rolunu oynadı. 1915-ci ildə Gəncədə Məşədi Cəmil Əmirovun "Seyfəl-mülk" operasının ilk tamaşasında Ələsgər Abdullayev və Bülbüllə tərəf-müqabil oldu. 1921-ci ildə Gürcüstanda sovet hakimiyyəti qurulandan sonra Məcid Behbudov musiqi, Firuzə xanım Vəkilova isə maarif sahəsində çalışır, şəhər Azərbyaycan maktəblərində rus və fransız dilini tədris edirdi. Maarifçi qadın həm də Tiflisdə Klara Setkin adına

Türk Qadınlar Klubunun rəhbəri idi. O, 1933-cü ildə, 44 yaşında vəfat etdi. Bu itkidən sonra Məcid Behbudov İrəvanda İncəsənət İşçiləri İttifaqının Şorq orkestrində işə düzəldi. Amma orada da çox qala bilmədi. Firuzənin doğulduğu Qazax rayonuna gəlib mədəniyyət evində işə düzəldi.

Amma, nə yaxşı ki, oğlu, məşhur müğəni Rəşid Behbudovun 1945-ci ildə "Arşın mal alan" filmində yaratdığı Əsgər obrazını görmək ona nəsihət oldu. O, elə həmin il dünyasını dəyişdi...

Fərhad SABİROĞLU

Haram ianə

Fərhad ABDULLAYEV

Ermənistanın keçmiş xarici işlər naziri, hazırda müxalifətdə olan "Birlik" partiyasının lideri Vardan Oskanyan məlumat yayıb ki, Amerikada yaşamış erməni milyardçı Kirk Kerkoryan vəsiyyətinə Ermənistana 2 milyard dolların çox pul bağışlayıb.

Müxalifətinin sözlərinə görə, bu pullar bir neçə xeyriyyə təşkilatı arasında bölüşdürülməli idi. Lakin siyasətçi narahatlığını bildirib ki, Kerkoryan əvvəllər də Ermənistana xeyli miqdarda təmənnsiz pul verib, ancaq həmin vəsaitlər haradasa "itib" və ünvanına çatmayıb. Çox güman ki, indiki ianəni də oğurlayib bölüşdürəcəklər...

Zavallı və sadələvh Vardan! Neçə il Xarici İşlər Nazirliyinə başçılıq edib, ancaq hələ də bir çox mətləbləri anlaya bilməyib. Ay-hay! Məgər bilmir ki, belə pullar hardan gəlib, hara gedir? Serjin başı xarab olub ki, 2 milyard aşan dolları gətirib versin camaata? Alın, mən yeyə bilmirəm, siz yeyin!

Yaqın, cənab Oskanyan uşaqlığında yaxşı padşahlar haqqında çoxlu nağıl oxuyub və ona elə gəlir ki, Ermənistanın indiki başçısı da belə humanist rəhbərlərdəndir. Amma bir məsələ var, deyirlər, oğrudan oğruya halaldır. Nəcə? Çox sadə! Milyardçı Kirk Kerkoryan sərvətini harda və necə toplayıb? Beverli-Hilzin ən varlı işbazlarından biri olmuş və erməni, Las-Veqasdakı məşhur otel və kazinolarında 40 faiz paya malik idi. Qumar biznesi ona fantastik gəlir gətirirdi. Dağlıq Qarabağ münaqişəsi başlayandan bəri qanunsuz erməni quldur dəstələrinin yaradılmasına, silah və sursat alınmasına əmək-əmək pullar xərcləyib. Həmişə də çirkin məqsədini gizlətməyib və deyib ki, "Qarabağ müstəqil olandan sonra orada dəbdəbəli otel və kazinolar tikdirib ikinci Las-Veqas yaradacaq və bu diyarı dünyanın möhtəşəm turizm mərkəzinə çevirəcək". Amerika mətbuatının yazdığına görə, bu adam Serjlə dostluq edirmiş. Hətta Serj Avropada olarkən kazinoda 70 milyon avro uduzanda ona yardım əlini də uzadıb. Nə isə. Amma Kerkoryanın "arzusunu" ürəyində qaldı, haram pulları axıra qədər yeyib qurtara bilmədi, yaqın, indi cəhənnəmdə yanır...

Bəs bu pullar kimə qismət oldu? Digər oğru və fırıldaqçı, qaniçən və xain Sərkisyan! Oğrunun pulunu başqa kim yeməlidir ki? Özü də guya Qarabağa yardım adı altında!

Vardan, axı sən hamıdan yaxşı bilməlisən ki, Dağlıq Qarabağ probleminin çözülməsinə əngəl törədən məhz Serj Sərkisyanıdır. Azərbaycan dəfələrlə bəyan edib ki, münaqişənin yeganə həlli ərazilərin işğaldan azad olunması, Dağlıq Qarabağın erməni və Azərbaycan icmasının muxtar statusda yenidən sülh şəraitində birgə yaşayışı şərtləri daxilində mümkündür.

Ermənistan diplomatik korpusunun keçmiş rəhbəri kimi, Oskanyana yaxşı məlumdur ki, münaqişənin həlli ilə əlaqədar Azərbaycanın mövqeyi beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri, BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələri, Helsinki Yekun Aktı və digər beynəlxalq təşkilatların müvafiq qərar və qətnamələrinə əsaslanır. Ancaq Ermənistanın və erməni lobbisinin təsiri altında olan bəzi məhdud dairələr Qarabağın "müstəqilliyi" kimi utopik və cəfəng fikirlərlə Azərbaycana təzyiç göstərməyə çalışır və imkan düşən kimi, ölkəmizə qarşı qarayaxma kampaniyası həyata keçirirlər. Təxribat və bəhanələrlə münaqişənin həllinə mane olan tərəf Ermənistandır. Xunta rejiminin hökm sürdüyü bir ölkə ilə hansı razılışmadan söhbət gedə bilər?

Yaqın yaxşı bilirsiniz ki, Ermənistan əhalisinin 70 faizindən çoxu nəinki yoxsulluq, hətta aclıqdan əziyyət çəkir. İşsizliyin səviyyəsi 50 faizə qədər yüksəlib. 2,5 milyard dollar büdcəsi olan ölkənin xarici borcu 5 milyardə yaxınlaşır. Məncə, Ermənistana 2 yox, 102 milyard ianə ayrılrsa da, vəziyyət olduğu kimi qalacaq.

Əgər keçmiş nazir kimi, 2 milyard dolların hara qeyb olduğu sizi maraqlandırarsa, özünü də çox əziyyət verməyin, cənab Oskanyan, sadəcə, Serjdən soruşun...

Şuşada axşamlar yanar ulduzlar...

Ömrü boyu yazsa da, hər bir yazıcının yaradıcılığında seçilən, digərlərindən fərqlənən bir və ya bir neçə şah əsəri olur ki, bu da onun ədəbiyyatda yerini və mövqeyini müəyyənləşdirir. "Aydın yol" qəzetinin "Uğurlu əsərlər" rubrikasında bu silsilədən növbəti həmsöhbəti tanınmış yazıçı Məmməd Orucdur. Müəlliflə, onun 1948-1951-ci illərdə Qərbi Azərbaycan torpaqlarından zorla köçürülən həmvətənlərimizin faciəsindən bəhs edən "Köçürülmə" romanı haqqında söhbətləşdik:

- Məmməd müəllim, öncə "Köçürülmə"nin mövzusu və yaranma tarixçəsindən danışaq. Əsəri nə vaxt yazmağa başladınız? 1980-ci illərin sonunda Ermənistanda yaşayan soydaşlarımızın başına gətirilən faciələrin romanın yazılmasına nə dərəcədə təsiri oldu?

- "Köçürülmə" mənim uşaqlığımın tarixçəsidir və əslində, mən bu romanımda Amerika-zad kəşf etməmişəm, uşaqlıq illərimi xronoloji ardıcılıqla "ipə-sapa" düzmüşəm. Niyə? Çünki bu acınacaqlı məqamlarla dolu hadisələr məni həmişə düşündürüb. Səksəninci illərin sonunda "Köçürülmə"ni tamamlamaqla sanki ürəyimi boşaltmışam. O ki qaldı, əsərin yazılma tarixinə, bunu müəyyən bir çərçivəyə sala bilmərəm, çünki "Köçürülmə"ni bir roman kimi başlayanda, burada ara-sıra istifadə etdiyim "Göz dağı" povestini bitirmişdim və "İntizardan sonra" kitabımı da çap etdirmişdim. Romana ayrıca bir fəsil kimi əlavə etdiyim "Şanqo" povesti də artıq hazır idi. Yeri gəlmişkən, "Şanqo", povest kimi yalnız Moskvada rus dilində çıxan "Tansevalnaya melodiya" kitabında çap olunub. Yəqin ki, "Şanqo", vaxtında Azərbaycanda, Azərbaycan dilində çap olunsaydı, mən onu ayrıca fəsil kimi "Köçürülmə" romanına daxil etməzdim. Soruşdunuz ki, 1980-ci illərin sonunda Ermənistanda yaşayan soydaşlarımızın başına gətirilən faciələrin romanın yazılmasına nə dərəcədə təsiri oldu? Əlbəttə, bu hadisələr məni neçə illərdən bəri rahatlıq verməyən əhvalatları bədii əsər kimi yazmağa istiqamətləndirdi. Yeri gəlmişkən, bu zaman artıq Krım tatarlarının Krımdan, Axıska türklərinin Axıska ellərindən sürgün olunması da Sovet mətbuatı üçün yasaq mövzu sayılmırdı. Qorbaçovun "yenidən-qurması" sel kimi gəlirdi. Sel isə, təəssüf ki, yalnız səngiyəndən sonra durulur və yalnız onda bilirsən ki, bu sel nə aparıb, nə gətirib...

- Romanın yazılma prosesi necə oldu? Onu nə qədər müddətə tamamladınız?

- İki aylıq məzuniyyət götürüb Yurmalaya, Yaradıcılıq evinə getdim və elə bu iki ay ərzində də romanı tamamladım. Yadımdadır, hətta elə gün olurdu ki, 10-15 səhifə yazırdım. Çünki heç nə uydurmağa ehtiyac yox idi – gördüklərimi, yaddaşımda qalanları yazırdım. Buna rus dilində "povestvovaniye" deyirlər. Amma əlyazmasını "Karvan" jurnalında oxuyanlar janrını həcminə görə müəyyənləşdirib "Bu, romandı" dedilər.

- "Köçürülmə" bir xalqın, etnosun dərindən çılpaqlıqla əks etdirən ağır romanıdır. Həmin ağır romanlaşdırmağın sizin üçün nə dərəcədə çətin oldu?

- Məncə, insanın işini-gücünü atıb yazmasına səbəb ya ağrıdır, ya sevinc. Məni qələmi əlimə almağa yalnız ağrı vadar eləyib və inanmıram ki, sevinc də mənə nəşə yazdırır.

Məmməd Oruc: "Köçürülmə" mənim uşaqlığımın tarixçəsidir"

- Oxucuların çoxu ən yaxşı əsərinizin "Oyun havası" olduğunu düşünür. Xalqın ağırlarından yoğrulmuş "Köçürülmə", sizcə, o biri əsərlərinizə nisbətən diqqətdən kənar qalmayıbmı?

- Sizin çevrənizdə olan oxucularla müəyyən mənada həmrəyəm. O ki qaldı "Köçürülmə"yə, roman, güman etdiyiniz kimi, o qədər də diqqətdən kənar qalmayıb. "Karvan" jurnalında çap olunan il M.F.Axundov mükafatına layiq görülüb. Bu, elə-belə sıradan bir təltif deyildi. Arxasında 2500 manat pul dururdu və bu heç də az məbləğ deyildi. İkincisi, Azərbaycan Yazıçılarının X qurultayında roman təqdir olundu. Nəsr üzrə məruzəçi Vilayət Quliyev roman haqqında ətraflı bəhs elədi. O ki qaldı romanın sonrakı taleyinə, bəli, roman latın qrafikası ilə nəşr olunan məşhur əsərlərin siyahısına düşmədi və yeni oxucu nəslinə bu romandan xəbərsiz qaldı. Amma qərara almışam ki, gələnlərin əvvəllərində – 70 yaşımın astanasında romanı latın qrafikası ilə şəxsi vəsaitim əsasında çap eləyim, sağlıq olsun.

- Bəzi oxucuların fikrincə, əsərin müəyyən yerlərində sanki bir qədər uzunçuluq var. Məsələn, Sovet buğası – Şanqo ilə bağlı hissədə Sovet hökumətinin mahiyyətini ifadə edən təfərrüatları nümunə gətirə bilərsiniz.

- Bu gün romanı yeni gözlə vərəqləyəndə lüzumsuz parçalar görürəm, amma Sovet buğası – Şanqo ilə bağlı fəsil, məncə, romanın ən uğurlu yeridir.

- "Köçürülmə"ni indi yazsanız, orada nələri dəyişərdiniz, nələri əlavə edərdiniz?

- "Köçürülmə"ni indi yazsaydım, üç paralel aparardım, azərbaycanlılarla yanaşı, Krım tatarlarının, Axıska türklərinin deportasiyasını da bu romanda qələmə alardım və bu üç toplumun nümayəndələrini Orta Asiya çöllüklərində görüşdürərdim. Çünki hər üç deportasiyanın səbəbi eynidi. Səbəb eynidirsə, nəticə fərqli ola bilməz.

- Əsas obrazlardan biri olan Almurad əsərdə deyir ki, Vədi torpağı əvvəl-axır bu gün zorla köçürülən adamları yenidən başına yığacaq. Ümumiyyətlə, torpağın, məkanın hansısa mistikası ola bilərmi?

- Hər şey göz qabağında, bu gün sonsuz çətinliklərə baxmayaraq, Krım tatarları Krıma, Axıska türkləri Axıskaya qayıdırlar, bəs elə isə Azərbaycan türkləri nədən Qərbi Azərbaycana qayıtmırlar? Krım tatarlarını, Axıska türklərini bu gün Krıma, Axıskaya qaytaran nədir? Məncə, qan yaddaşı heç də gəlişigözəl bir söz deyil, gerçəklikdir.

- Vədidən çıxanda neçə yaşınız var idi və ən çox yadırdınızda nələr qalıb?

- Mən 1947-ci ilin martında doğulmuşam. Bizi Vədidən 1951-ci ilin payızında deportasiya eləyiblər. Bu fəslin dəqiq yadında qalması atamın köç-külfətimizlə bir yerdə Daşburun stansiyasına gətirdiyi armud yeşikləri ilə bağlıdır. Atam o armuddan biz uşaqlara vermirdi, stansiyada satırdı ki, dolanışqı üçün pul eləsin.

- "Köçürülmə" romanının girişində bir daşdan söz açırınsınız. O daş indi də sizə nələrsə yazdırır?

- O daş yazıçı təxəyyülünün bəhrəsi – uydurma-filan deyil. Həqiqətən, köçürülmə ərəfəsində deyirdilər ki, gedəcəyiniz yerdə daş yoxdur.

Mən də o daşı götürmüşdüm ki, yeni məkanımızda əlimə qoz, fındıq düşsə, sındıra bilim. Doğrusu, ümumiyyətlə, artıq heç nə yazmaq istəmirəm, bir ağac böyütmək mənim üçün daha maraqlıdır.

- Köçürülmə dünya ədəbiyyatında yetərincə populyar mövzudur. Romanın tərcümə olunub dünyaya çıxması haqqında düşünmüsunüz mü?

- Bəli! Bu mövzuda -Axıska türklərinin deportasiyası haqqında Türkiyə kinematoqrafçıları gözəl serial da çəkiblər, baxmışam, Fazil İsgəndər də, deyilənə görə, bu mövzuda mükəmməl roman yazıb. O ki qaldı mənim romanımın başqa dillərə tərcüməsinə, qeyd edim ki, əsər hələ 25 il qabaq Mədinə xanım Eldarova və Nadir Ağasıyev tərəfindən rus dilinə çevrilib və "Literaturny Azerbaydjan" jurnalında çap olunub. Bir zaman qardaş Türkiyədən Seyfəddin Altaylı romanı Türkiyə türkcəsinə çevirmək istəyirdi, amma nəşə, baş tutmadı.

- Romanın motivləri əsasən da film çəkilsə, sizcə, nə dərəcədə uğurlu almar?

- Məncə, bu rejissordan asılıdır, türklərin eyni mövzuda çəkdiqləri "Sürgün" serialına bənzəyər də, bənzəməz də... Yeri gəlmişkən, hələ roman gündəmdə olanda rejissor Rəsim İsmayılov romanın ssenari variantını yazmışdı, bədii şuradan keçirmək istəyirdi, amma ömür aman vermədi, ssenari də, yəqin ki, arxivində olar. Hər halda, film çəkilsə yaxşı olardı, indi hansısa bir əsəri daha çox film variantı ilə gündəmə gətirmək olar. İnternet və telekanallar, təbii olaraq, oxucuları əlimizdən aldı, elə bizim özümüzü də tamaşaçıya çevirdi. Daha nə deyim?

- Bir qədər öncə dediniz ki, daha heç nə yazmaq istəmirsiniz, bir ağac böyütmək daha maraqlıdır, amma son üç ildə iki roman çap etdirmisiniz: "Qısa qapanma" və "Qara güzgü"...

- ..."Qara güzgü", əslində "Köçürülmə"nin əvvəli, "Qısa qapanma" isə dolayısı yolla ardıdır. Amma gəlin görək, bu iki romanı nəsiqləri – yəni redaktorları, korrektorları çıxmaq şərtilə on-on iki adam oxuyubmu? Hərdən fikirləşirəm, görən, biz niyə yazırıq? Bir dildənpərgarın söylədiyi kimi, qaloş geyinən yoxdursa, qaloş fabriki niyə işləyir? Amma söz dünyası xali deyil. Oxuyanlar da var. Rejissor Rafiq Həşimov, hətta "Qısa qapanma"ni ekranlaşdırmaq niyyətinə düşüb və mən də razılığımı vermişəm.

Elmin NURİ

Sözə, bədii mətnlərə tarixin bütün dönəmlərində ehtiyac olub. Söz – zamanın biləyindən yapışan, onun nəbzini yoxlayan bir təbib olub həmişə. Gərmişin əli hər yerdən üzüləndə, dünya qələmin gücünə, bədii sözə söykənib. Bunu zaman-zaman sınaqlardan keçən ədəbiyyatımız da təsdiqləyir. Təəssüf ki, yazılan gözəl əsərlərlə yanaşı, bu günün mənzərəsi fonunda yaşanan xaos bir söz bumuna da şahid oluruq. Bu, əsl sözə qiymət verən oxucularda bir xəyal qırıqlığı yaradır. Ədəbi mühitdə yaşananlar, məsələn, yaşından, təcrübəsindən, istedadından asılı olmayaraq, romançılığa aludə olmağın bu gün bir dəb halını alması, nəticədə sözün urvatdan düşməsi ədəbiyyatsevərləri məyus edir. Belədə klassiklərimizin tarixin dolanbaclarından keçib gəlmiş əsərlərinə bir daha üz tutmağa dərin ehtiyac duyulur. Bu baxımdan, sənətkarlarımızın əsərlərindən örnəklər verməyi planlaşdırmışıq. Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli şairlərindən olan Məmməd Aslanın şeirləri ilə missiyamızın davam etdiririk.

MƏMMƏD ASLAN

Doğmalıq

Sənin adı çəkildə
"Tahir-Zöhrə" düşür yada.
O dastanın qəhrəmanı
Bəlkə, sənən bu dünyada?!

Dalğa gəlir - hər bir dağ,
Dalğalarla əl-ələ qalx!
Müşəbəsiz sandığa bax,
Fırtınalı bir dəyradə!

Gözlərində bir həsrət var:
Ləpələrdən tonqal çatar!
Su dağlanar cadar-cadar,
Qurunu da yaxar oda!

Sən istiqbal gözləyirdin,
Həsərlə yol gözləyirdin,
Sən bir vəisal gözləyirdin,
Hardan gəldi qəfil qada?!

Araz olub zülmə şərik,
Bir palandır: döyəclərlik...
Könlüm gəzər perik-perik,
Qərar tutmaz bir yuvada.

Sərhəd dağı almaz olsa,
Əridərək muraz olsa!
Baisimiz Araz olsa,
Qurudarıq uda-uda!..

Dilək

Ya Rəbbim, gözümmü sən ac eləmə,
Açgöz olanlara əlac eləmə,
Məni heç kimsəyə möhtac eləmə,
Nə versən, özün ver öz xəzinəndən!

Qüdrətin qəlbimdə bir həvəs oldu,
Dünyam çiçəkləndi, xoş nəfəs oldu.
Bir ömür yazmağa mənə bəs oldu:
Bir zərrə vermişdin söz xəzinəndən.

Zaman mal-dövləti büt kimi sevir,
Açgözlük dövrüdür yaşanan dövr.
Sərvət verdiyinə adamlıq da ver,
Artıq şey ummasın göz, xəzinəndən.

1998

Tapdanmış "qiblə"

Qələm reketlərinə

Atomdan, raketdən, hər şeydən əvvəl
Uzaq ulduzlara yol açdı qələm.
Vəhşət çirkəbdən, zülmət içindən
İşığa bürünüb, dil açdı qələm.

İlahi qüdrətdən feyzyab oldu,
Döndükə yazdığı sərhesab oldu,
Səs sözü çevrildi, söz kitab oldu,
Gördülər, hər dərdə əlacdı qələm.

Qələmdən süzüldü kağıza hikmət,
Qələmlə çözüldü gözlərdən zülmət,
Qələmlə şahlandı mehri-məhəbbət,
Dünyamı sevgiyə dolaşdı qələm.

Bir vaxt aydan arı, sudan duruydu,
Qələmin yazdığı Allah nuruydu.
Qələm olduğu yer: qutsal piriydi...
Rəzalət kirinə bulaşdı qələm.

İndi qələm söyür, qələm şər yazır.
Qələm hər qələti qusmağa hazır.
Qələm var: qırx arşın quyular qazır,
Zalımdı, rəzildi, qəllaşdı qələm.

Nə müəmma qaldı qələmdə, nə sirr...
Şeytanın əmrində qələm müntəzir.
Qələm rüsvət alır, qələm yol kəsir,
Caniyə, cəllada yoldaşdı qələm.

Başdan qopub düşdü, qılçaya döndü,
Cindarlıq elədi, falçıya döndü,
Axır torba taxdı, yolçuya döndü,
Hər gəlib-gedənə əl açdı qələm...

2002

Bu, elə bir dərddi ki...

Gördüyüntək mən deyiləm:
Yarı mənəm, yarı dərdim.
Kiritməyi bacarsaydım –
Bu dərdimi kiridərdim.

Dərdinə bax, tam fərdi,
Dərsizlik dərddən bətərdi.
Dağa verə bilsəm dərdi,
Daş-qayamı əridərdim.

Ömrüm boyu ağrı-tələş,
Yanıb çökdüm yavaş-yavaş.
Dərd əlimə düşəydi kaş,
Haqq-hesabı çürüdərdim.

Unudulmuş yurd yeri

Mən köhnə bir yurd yeriyəm,
Nə yaxınım, nə bir dostum.
O görünən - günbatanım,
Bu qaralan - axşamüstüm.

Gəlməz oldu doğmam, yadım,
Öz yadımdan çıxdı adım.
Mən də məni yadırdım,
Öz-özümdən ayaq kəsdim.

Məmmədə fürsət vermədin,
Verdiyini mərd vermədin,
Çəkiliş dərd vermədin,
Küsdüm, dünya, səndən küsdüm.

1993

Bir ondan özgə

Başma hər şey gəldi
Bir quru tükdən özgə.
Hər ağac bir heykəldi
Qara kötükdən özgə.

Sar tapışar sarsaqla,
Sarsaqlardan sirr saxla.

Kim dost olar kursaqla
Açgöz xirt-dən özgə.

Söz və şair

Üz göstərmə bu dünyaya,
Baxır, baxsın qərib sənə.
Var-yoxunu salma saya,
"Əhsən" desin arif sənə.

Nə arzuda, nə həvəsə,
Nə istəsən Haqdan istə!
Mələklər var başın üstə;
Qanadını gərib sənə.

Bürünmüşsən söz xəzini,
Xəz verənə tut üzünü!
Əl-ətəkdən çək gözüünü,
Rəbbin ilham verib sənə.

Fanilərə dünya duzaq,
Bu fanilik səndən uzaq.
Haqdan gələn mülkünə bax:
Sözdən qala qurub sənə!

Sözə dünya sığdırsınlar,
Sözdən şərbət sağdırsınlar,
Bundan sonra yağdırsınlar –
Nə verəcək tərif sənə?
Nə verib, Haqq verib sənə!

1993

Ürək möhlət verə...

Dolaşıb ömür kələfim,
Avand ucun gəzməliyəm.
Axtarıb ilan başım-
Xıncım-xıncım əzməliyəm.

Qələmlə şahlandı mehri-məhəbbət, Dünyamı sevgiyə dolaşdı qələm

Çoxüzlüdə üz gəzmə,
Sürünəndə iz gəzmə.
Bundan özgə söz gəzmə,
Üz yox örtükdən özgə.

Qarşısında cin nədi?!
İnsan yox, əcinnədi.
Bıç altından keçən nədi
Sabun-kirtikdən özgə?

Dodaq saxta, dil saxta,
Sözü donub saplaqda.
Sirmi gəzər sırtıqda –
Üzü sürtükdən özgə?!

Nəfəsimiz ətirləndi

Yenə gəldi yaz görüşə,
Bələdcisi - qan bənövşə.
Çətir-çətir qalxdı meşə,
Sanki dünya ətirləndi.

Coşdu sellər, elə coşdu,
Yerlər, göylər elə xoşdu!
Səcdəsinə el axışdı,
Buz bulaqlar xətirləndi.

Ay bu bağm güllü şuxdu,
Elə bil, hər gül uşağıdı.
Çəmənələr güllü axdı,
Nəfəsimiz ətirləndi.

Bir bax güllün butasma,
Az qalır ki, budaq sına.
Qız baharın ədasına
Sınəmdə söz sətirləndi.

Ömür ki var, hesabatdı;
Fürsət gözdüm, hesab artdı.
Hesab artdı - əzab artdı,
Bu hesabı üzməliyəm.

Yollar uzun, kəsə - sənin,
Bu yolda var nəşə - səninin...
Daha giley kisəsinin
Qaytanını büzməliyəm.

İtirilmişəm gündə bir can,
Düşümmə var məndə bir can,
Məndə ha ki mində bir can,
Mində birə dözməliyəm.

Zərrə daha şirin olur,
Damla daha dərin olur,
Şüa gündən zərrin olur...
Azdan inci düzməliyəm!

1978

Tənhalıq

Biz tənhalıq bürcüyük,
Göydə Odur, yerdə mən.
Dərdə ki əyilmirəm,
Dağ çəkirəm dərdə mən.

Nə bəndim var, nə bərəm;
Köç geri dönrü görəm.
Mən bilirəm neylərəm
Cavan olsam bir də mən.

Hardan belə bunca dərd?
Haqq göndərmiş, çək, Məmməd!
Sevinc dönük, kədər mərd,
Sığınmışam mərdə mən.

1999

Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dili genealoji baxımdan qohum dillər olub, türk xalqları ailəsinin Oğuz qrupuna daxildir. Bu dillərin etnik qohumluğu, qədim ümumtürk dilinin varisləri olması, qrammatik quruluş və əsas lüğət fondlarının müştərəkliyi bəzən belə yanlış təsəvvür yaradır ki, bu iki dil tamamilə eynidir və hər bir azərbaycanlı müasir türkcəni öyrənməyə ehtiyac duymadan bu dildə sərbəst danışa, türkcədən dilimizə və əksinə, adekvat şifahi və yazılı tərcümə edə bilər. Bu düşüncə Azərbaycan dilinə münasibətdə Türkiyə türklərinə də hakimdir. Halbuki Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dilinin müasir sinxron vəziyyətinin müqayisəli təhlili göstərir ki, həmin dillər arasında fərqlər var. Bu lüğət həmin fərqlərdən bir qisminin – yalançı ekvivalentlərin izahı üçün nəzərdə tutulub.

Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri doktoru, professor

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Ü

Üçkağıtçı – fırlıdaqçı, dələduz, hiyləgər; Özellikle üçkağıtçıları və ispatlanmış suçlar işləyənleri aradı.

Ün – 1. səs; 2. şan, şöhrət; Ün kazanmaq – məşhurlaşmaq, şan-şöhrət sahibi olmaq. O kadar ünü və başarıyı yakıştıramamıştı bu yüze.

Ünlü – 1. səslə hərf, sait; 2. məşhur, şöhrətli; Çağdaş Türkçə alfabesinde sekiz ünlü hərf bulunur.

Üst – 1. baş vəzifə, rütbə etibarilə böyük, yuxarı (antonimi: ast); 2. qalıq; Üstteğmen – baş leytenant; Paranın üstü – pulun qalığı. Sonunda, üstlərinin de onayıyla bir sınav verməyə karar verdi.

Üşütmək – soyuqlamaq, üşüyüb xəstələnmək; Kafayı üşütmək – dəli olmaq, başı xarab olmaq, səfehəlmək, axmaqlamaq. Adam akli dengesini kaybetmiş, üşütmüşə benziyordu.

Üzgü – sıxıntı, əzab, əziyyət; Bu üzgüyü, ona yersiz və gereksiz olaraq çətinlənən bu sığınmanın nədəni anlamakta zorlanıyordu. Azərbaycan dilindəki üzgü – türkcədə yüzme.

Üzmək – kədərləndirmək, qüssələndirmək, məyus etmək, dilxor etmək; Bu beklemedik hərəkətlə anneni çox üzdüğünün farkında mısın? Azərbaycan dilindəki üzmək – türkcədə yüzmək.

V

Varak – 1. təbəqə, nazik zərli metal lövhə; 2. yarpaq; 3. yazılı (rəsmi) vəraq; Azərbaycan dilindəki vəraq – türkcədə yarpaq.

Varoluşçuluk – ekzistensializm; Felsefə okumayı sevirim, bilhassa varoluşçuluk ilgimi çeker.

Varsayım – fərziyə, fərz etmə; Ne var ki Rose, çoculuğundan bu yana etrafındakı hər şeyin kendisiyle ilgili olduğunu varsaymayı adət edinmişti.

Vəkil – 1. vəkil edilmiş, müvəkkil 2. müavin; Müdür vekili – müdir əvəzi; Azərbaycan dilindəki vəkil – türkcədə avukat.

Verdi – debət, sərfiyyət, vermə, verilmə; Doğalgaz verdisi bu ay çox düşük oldu.

Vesikalı – 1. fahişə (qeydiyyatla alınaraq vəsiqə verilmiş); 2. sənədli, vəsiqəli; Nasıl unuturum seni ben / Vesikalı yârim.

Vida – vint, bolt, şurup; Vidalar çox sık olduğu için azıcık gevşettim. Azərbaycan dilindəki vida – türkcədə veda.

Vize – 1. yoxlama, kollokvium, ara imtahan (ali məktəbdə); 2. dərkənar (rəsmi sənəddə); Üni-versitede vize ve finaller her yarıyıda yapılır.

Vurdumduymaz – 1. gönüqalın, biganə; 2. küt, fəhmsiz, fərsətsiz. Ne saygısız, ne vurdumduymaz misafirdir bunlar.

Vurgun – qənimət, qarət, soyğun; Bu bir vurgun sayılırdı, çünkü kolay ve haksız elde edilmiş kazançtı.

Y

Yaban – 1. çöl, çöl-biyaban; 2. əhliləşdirilməmiş, vəhşi; 3. yabançı, yad, gəlmə; Yaban kedisi ormanlarda, kırlarda, dağlarda yaşar. Yerliler bize yaban derler ve aramıza katılmazlardı.

Yadırgamak – 1. özgə hesab etmək, saymamaq; 2. qorxub qaçmaq, çəkinmək, alışa bilməmək; Çocuk galiba sizi yadırgadı. İçine paldır küldür yuvarlandığı bu curcunayı yadırgadı.

Yağcı – yaltaq; Yağcılar bir toplumun asalaklarıdır.

Yağcılık – yaltaqlıq; Yağcılık, muhbirlik bu adamın alnuna kazılmış sanki.

Yağış – yağıntı, yağma; Kar yağışı – qar yağması, qar düşməsi; Her yağmur ve kar yağışında yollar kapanır köylerde. Azərbaycan dilindəki yağış – türkcədə yağmur.

Yağışlı – yağıntılı; Bugün havanın yağışlı olacağı, kar yağacağı söyleniyor.

Yağma – qarət, talan, oğurluq; Yağma ve hırsızlıkla güvenlik ve huzuru bozmaktadır.

Yakmak – yandırmaq, alışdırmaq, odlamaq; Dilimizdə yaxıb-yandırmək şəklində işlədilir. Kendi sigarası için yaktığı kibriti bana uzattı. Azərbaycan dilindəki yakmaq (məsələn, çörəyə yağ) – türkcədə sürmək.

Yalak – 1. novdan; 2. su hovuzu rezervuarı; 3. unitaz. Az ileride yolun solunda, küçük bir çeşmenin suyu, önündeki yalağa dökülüyordu.

Yalanlama – təkzib; Gazetenin birinci sayfasında bir yalanlama çıkmıştı.

Yalanlamak – təkzib etmək, təkzib vermək; Radyo dünkü haberi yalanladı.

Yalı – 1. sahil; 2. sahil kənarında köşk, villa; 3. bağ evi; Ayşe Boğazdaki ikikatlı bir yalıda oturuyordu.

Yalın – 1. çıpaq; 2. tək, yalnız; 3. saf, sadə; Yalınkat – birmərtəbəli; Yalın hal – adlıq hal (qrammatikada). Dışarıdan içeriye ellerinde yalın kasaturalarla polisler daldı.

Yamak – şeyird, köməkçi; Eli yüzü düzgün, işgüzar bir yamağı mektupçu efendinin yanına kapılındıracaklar. Mutfak yamağının getirdiği kovayı çıkarı. Azərbaycan dilindəki yamaq – türkcədə yama.

Yanaşma – xidmətçi, köməkçi işçi, ağanın təsərrüfat işlərini idarə edən işçi; Arabayı yaşlı bir çiftlik yanaşması sürüyor.

Yancümle – budaq cümle; Bağimli bileşik cümlelerde yan cümle baş cümleye genelde bağlaçla bağlanır.

Yankesici – oğru, cibgir; Çarşıda her türlü insan vardı: kibar, tüccar, kabadayı, yankesici, sahir, çingene falcılar. Dilenciler sadaka, yankesiciler çarpacak adam arıyorlardı.

Yanlı – tərəftutan, tərəfsaxlayan, tərəfkeş, tərəfdar; Bakın ben tarihçi değilim, bu konularda bilgim sınırlı ve yanlı.

Yansız – bitərəf, neytral; Bilimsel konularda yansız davranmak lazımdır.

Yansızlık – bitərəflik, neytrallik. Hiç kimseye karşı hiçbir suç işlemedi; bir dürüstlük, bir yansızlık örneği olarak kaldı her zaman.

Yapma – süni, saxta, qəlp; Köşede bir piyano, piyanonun üstünde yapma çiçekler.

Yaprak – vəraq, səhifə; Kitap epey eskiydi ve yaprakları sararmıştı.

Yar – yarğan, uçurum; Denge-sini kaybedip bir yardan tepetaklak yuvarlanmıştı.

Yarak – 1. yaraq, silah; 2. kişi cinsiyyət orqanı; Dalyarak – axmaq, sırtıq, həddini aşan.

Yardımcı – müavin; Başbakan yardımcısı – Baş nazirin müavini (diqqət: köməkçisi yox!).

Yarıçap – radius; Çemberin herhangi bir noktasıyla merkezini birleştiren doğru hatta yarıçap denir.

Yarım – birin yarısı (vaxtın saatla bildirilməsində). Ona saat yarımına randevu vermişti – Ona saat birin yarısına (saat yarımına yox!) görüş təyin olmuşdu.

Yarma – 1. keçid; 2. şorba növü; 3. kobud; Demir yolu birçok yarmalardan geçer.

Yasemin – jəsmın ağacı, jəsmın çiçəyi; Yasemin beyaz, kırmızı veya sarı renkli kokulu çiçekleri olan ağaç ve bu ağacın çiçəgidir. Azərbaycan dilindəki yasəmən – türkcədə leylak.

Yat – yaxta (mühərrikli, yaxud yelkənli gəmi, qayıq); Seni kendi yatımızda kaptan kıyafetiyle göremeyeceğim.

Yatağan – əyri uclu qılınc; Kalkanları parçalayan çelik yatağanlar, zırhları kesən ağır saldırmalar yapacaktı. Azərbaycan dilindəki yatağan (çox yatan) – türkcədə uykucu.

Yataklık – 1. çarpayı, yataq; 2. cinayətkarı gizlətmə, cinayəti ört-basdır etmə; Bu köyün teröristlere yataklık ettiğini herkes biliyor.

Yatılı – 1. internat məktəb, pansion; 2. internat məktəbin şagirdi, pansioner; İlkokuldayken İstanbul'da yatılı bir öğrenci idim.

Yatır – pir, nəzir ocağı; Yatıram adamak – Pirə nəzir demək. Bu yatırın doğaüstü gücü bulunduğu insanlar inanırlar.

Yatırım – investisiya, kapital qoyuluşu; Ülke ekonomisine yapılan yurtdışı yatırımlar kadar yurtiçi yatırımlar da önemlidir.

Yatırmak – pul qoymaq (banka), pul ödəmək; Bu gün bankaya vergiyi yatırdım.

Yatmak – uzanmaq, uzanıb yatmaq; Kanepede boylu boyuna yatıyor, televizyon seyrediyordu. Azərbaycan dilindəki yatmaq (yuxulmaq) – türkcədə uyumak.

Yaylak – otlaq, örüş; Arap atı olan iştahlı biner / Aşireti olan yaylağa konar. Yaylaclar hayvanlarıyla birlikte yaz mevsimini geçirmek için yüksek yaylaklara çıkarlar. Azərbaycan dilindəki yaylaq – türkcədə yayla.

Yaylanmak – 1. yayın vibrasiyası, titrəyişi; 2. çəkilib getmək; 3. yaylar üzərində hərəkət etmək; Burası aile muhiti, ders çalışanlar var; haydi bakayım, yaylanın! Bu sefer Ömer, bacaklarının üstünde yaylanarak dövüşə hazır, cevap vermiş.

Yaz – yay, yay mövsümü; İlkbahar yaz mevsim mevsim / Birkaç mektup birkaç resim. Pastırma yazı – payızın əvvəllərinin isti günləri. Pastırma yazı ise, Haliç kıyılarında da bir masal rüyasıydı. Azərbaycan dilindəki yaz, bahar – türkcədə ilkbahar.

Yazlık – 1. bağ evi; 2. yay mövsümü üçün ev; Onun yazlığı Bakırköy'deki köşkü idi. Gideceğimiz kasabada iki yazlık sinema varsa hapı yutmuşuzdur.

Yazar – müəllif, yazıçı; Her tarih eseri, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yazarın hayat tecrübesine bağlıdır.

Yazma – 1. işləməli çit; 2. ləçək, baş yaylığı; 3. qabaqulaq; Selvi boylum, al yazmalı. Sirtında siyah bir yeldirme, başında yazma bir başörtüsü, çenesinin yanında ilmikli.

Yazmak – 1. yaramaq; 2. üzgözünü bəzəmək (gəlinin); Biliyorum, "ABD soykırımını tanısa ne yazar?"- diyenler var.

Yazıcı – 1. çap qurğusu (printer); 2. mirzə, katib; 3. muxbir, yazıçı; Bazı gazete ve mecmuaların yazıcılarına fazla para verdiği için şikâyet ediliyor. Azərbaycan dilindəki yazıcı – türkcədə yazar.

Davami gələn sayımızda

Yalançı ekvivalentlər lüğəti

Əsasən müasir mövzuda filmlər ərsəyə gətirən Azərbaycan kinosu 1937-ci ildə tammətrajlı «Dəcəl dəstə» kinolentini istehsal etdi. «Məhəbbət oyunu» və «Mavi dəniz qoynunda» lentlərinin ruhunda çəkilmiş və ekran əsəri «yeni sovet adamı»nın formalaşdırılması»nın ideoloji təminatını həyata keçirmək məqsədi güdüdü. «Məktəb illərinə, şagirdlərin mənəvi istirahətinə, sovet məktəbinin uşaqlarda yoldaşlıq, dostluq, qarşılıqlı yardım, kollektivçilik hissələri tərbiyə etməsinə» həsr olunmuş «Dəcəl dəstə» filminin ssenari müəllifi Y.Fidler, quruluşçu-rejissorları A.Popov və Q.Salamzadə idi, rolları A.Bağirova (əlaçı Nina), A.Mirzəyev (Yusif, birinci şagird), L.Bədərbəyli (məktəbli qız) və başqaları ifa etdirdilər. Bəzi milli kino ustalarının ekranında ilk işləri baxımından maraqlı olan bu film, quru ritorika səviyyəsində yuxarı qalxa bilməmişdi.

1939-cu ildə ekranlara çıxan daha bir müasir mövzulu film – «Hazır ol» lenti də qurama süjet üzrə çəkilmişdi. Öz ssenari üzrə rejissor M.Mikayilovun lentə aldığı bu ekran əsəri Azərbaycan Dövlət Qanqöçürmə İnstitutunun sifarişi ilə çəkilərək, macərə janrında ölkədə donorçuluğun əhəmiyyətindən bəhs edirdi. Filmin quruluşçu-operatoru C.İsmixanov, quruluşçu-rəssamı V.Aden, əsas rolların ifaçıları M.Mustafayev (traktorçu), Y.Frik (təxribatçı), F.Əfəndiyev (cərrah), A.Popov (sərhəd zastavasının rəisi), N.Kəsəmənki (sərhədpozan), M.Babayev (ordinator) idi. Göründüyü kimi, rolların, operatorlar M.Mustafayev və L.Aristakesova, rejissorlar A.Popov və M.Babayevə, peşəkar cərrah F.Əfəndiyevə və s. tapşırılması, əslində ciddi ekran əsəri deyil, təbliğat-təşviqat kinolenti yaratmaq məqsədi güdüdü.

Filmin süjet xətti də sxematik və bəsit idi. Sovet sərhədini məxfi keçməyə çalışan təxribatçı sahədə yerləşən traktorçunu ağır yaralayır. Onun fürsət tapıb, xəbər verdiyi sərhədcilər uzun və gərgin axtarışlardan sonra sərhədpozanı yaxalayır, yaralı traktorçunu Bakıya çatdırırlar. Burada vaxtında cərrahiyyə əməliyyatı və qan köçürülməsi nəticəsində yaralının həyatı xilas edilir. Filmdə cərrah Fuad Əfəndiyev orqanizmin tamamilə qandan azad olunması və qan köçürülməsi vasitəsilə insanın həyat fəaliyyətinin yenidən bərpa edilməsi sahəsində əldə edilmiş elmi təcrübəni sənədli kadrlarla nümayiş etdirir.

1940-cı ildə istehsal olunmuş «Yeni horizont» filmi isə «yeni sovet adamı»nın mənəvi inkişafına həsr olunmuşdu. Gənc mütəxəssis-geoloq Kərim institutu bitirəndən sonra təyinatla istehsalata göndərilir. O, yeni neft yataqlarının işlənməsi sahəsi üzrə burada yuva qurmuş mənəbpərəst, öz mənəfeyini güdən və ikitüzlü adamlarla rastlaşır. Təbiidir ki, özünə tərəfdarlar tapan gənc mütəxəssis belə adamlar üzərində qələbə qazanır. Süjetin əsasında duran «qalib gəlmiş tələbə» obrazı elmdə yeni və köhnə nəslin münasibətlərini aşkara çıxarır.

Əlbəttə, ideoloji tələbatın məhsulu olan «Yeni horizont» filminin ssenari kinematograf üçün yetərinə material verməyə də, ekranda istehsalat mövzusunun əks etdirilməsi yönündə atılan addım kimi maraqlı idi. Bu film yazıçı İmran Qasimovun kinoda ilk işi oldu. Lent quruluşçu-rejissorları A.Quliyev və Q.Braginski, quruluşçu-operatorları F.Novitski və M.Dadaşov, quruluşçu-rəssamı Q.Səlimxanov, bəstəkarı Niyazi, səs operatoru İ.Ozerski, rejissor assistentləri L.Səfərov, M.Əlili və Z.Kazımova idi, rolları Ə.Ələkbərov (partorq Aslanov), R.Əfqanlı (Əhmədov), İ.Əfəndiyev (Kərimov), Ə.Qurbanov (buruq ustası Heydər kişi), M.Sənani (Ruben), Ə.Məmmədova (Fatma), S.Bəsirzadə (Validə), Ə.Məlikov (Rüstəm), M.Mərdanov (trest rəisi) ifa etdirdilər.

«Kəndlilər» filmi ilə yanaşı, mühərribəyəqədərki ilk səslə bədii lentlərimizdən ikisi («Bakılılar» və «Səbuhi») Azərbaycan tarixinin ayrı-ayrı dövrlərindən bəhs edən ekran əsərləri idi. 1938-ci ildə ekranlara çıxan «Bakılılar» lenti çox böyük çətinliklə başa gəlmişdi. Film hələ 1935-ci ilin dekabrından istehsalata buraxılmışdı. Lent Moskva dan dəvət olunmuş quruluşçu-rejissor V.Turin ssenari üzərində V.Pavlovski ilə birgə işləmiş, layihəyə baş operatorlar kimi L.Kosmatov və D.Feldmanı, quruluşçu-rəssam kimi V.Adeni dəvət etmişdi. Filmin ikinci operatorları

Ə.Atakişiyev və M.Mustafayev, səs operatorları İ.Ozerski, P.Popov, A.Kərimov idi. Filmin çəkilişində və dublyajında Ə.Məlikov, L.Səfərov, H.Seyidzadə, M.Əlili, N.Bədəlov da çalışırdılar. Baş rolları R.Əfqanlı (Cəfər), N.Şulgin (Mixaylov), B.Baykov (Zaxariç), digər rolları isə V.Qodziaşvili (Vaso), V.Baqratuni (Ruben), L.Kutlyeva (Lida), Ə.Məlikov və Ş.Babayev (Cəfərin dostları), A.Kostriçkin (jandarm rotmistri), K.Dobjinski (usta), M.Mərdanov və V.Otradinski (menşeviklər), M.Kazımovski, Bülbül, Z.Adıgözəlov (xanəndələr), Q.Pirimov (tarzən), T.Zeynalova (ara həkimi) ifa etdirdilər.

Filmin çəkilişində ortaya çıxan problemlər əsasən təşkilati məsələlərlə bağlı idi. Azərbaycan Foto-Kino İdarəsi (Az.FKİ) son uğursuzluqlarının əvəzini çıxmaq üçün 1936-cı il dekabrın 15-də çəkiliş qrupunun akkord formasına keçməsi üçün qərar qəbul etmişdi. Az sonra V.Turin və assistenti H.Seyidzadə aktyor seçmək üçün Tiflisə, daha sonra isə H.Seyidzadə yenidən Tiflisə, Gəncəyə və Yerevana ezam olundular. 1937-ci il martın 17-də çəkiliş qrupu təsdiq olunandan sonra film üzərində iş başlandı. Lakin V.Turinlə H.Seyidzadə arasında münaqişə baş verdiyinə görə, çəkilişlər ləngiməli oldu. Nəhayət, Azərbaycan Xalq Komissarları Soveti (XKS) yanında İncəsənət İşləri İdarəsinin rəis müavini M.Mikayilov və Az.FKİ-nin rəisi Q.Sultanov işə qarışdıqdan, «qrupun işində qeyri-sağlam vəziyyət yaranan, H.Seyidzadə M.Babayevlə əvəz edildikdən sonra çəkilişlər davam etdirildi.

«1905-ci ildə Bakı proletariatinin inqilabi yüksəlişinin artmasını, onun çar mütləqiyyəti yığmaq uğrunda mübarizəsini, Azərbaycan fəhlələrinin inqilabi şüurunun oyanışını əks etdirən» «Bakılılar» mövzu və ideyasına görə,

«Vulkan üzərində ev» və «26 komissar» filmləri ilə səsleşirdi. Hər üç ekran əsərində «Bakı bolşevik təşkilatının rəhbərliyi altında mübarizə aparan xalq kütlələri» hadisələrin mərkəzində dayanır. «Bakılılar» filminə neft mədənlərindəki ağır əməkdən, aclıqdan və hüquqsuzluqdan cana doymuş fəhlələr hərəkatə keçirlər. Həyəcan dalğası fabrik və zavodlara yayılır, tətillə çevrilir. Tətillə, təbii ki, bolşevik Zaxariç rəhbərlik edir. Fəhlələr silahlı üsyana hazırlıq görürlər. Feldşer Mixaylovun evində gizli yığınaq keçirilərkən həbs olunan fəhlə Cəfər, məhbəsdə Zaxariç və Mixaylovla dostlaşır və həbsdən peşəkar inqilabçı kimi çıxır. O, başqa millətlərdən olan inqilabçılarla birlikdə silahlı üsyanda iştirak edir. Filmin finalında fəhlələr izdihamla qətlə yetirilmiş Mixaylovun cənəzəsinin arxasınca gedirlər: ən ağır itkilər belə, proletariati xoşbəxt gələcək uğrunda mübarizə yolundan döndərə bilmir.

Təbii ki, film təbliğat-təşviqat xarakteri daşdığından, inqilabi pafos, siyasi konyuktura ilə lentə alınmış, fəhlələrin, inqilabçıların, xalqlar dostluğunun rolu həddən artıq şişirdilmişdi, rejissor görümündə, eləcə də aktyorların ifasında təbliğatçılıq və plakatçılıq çalarları aydın duyulurdu. Bununla yanaşı, filmdə zorla beynəlmiləl mühitin yaradılması hiss olunurdu. Bütün bunlara baxmayaraq, «Bakılılar» yüksək peşəkar səviyyədə çəkilmişdi, maraqlı rejissor tapıntıları, bir sıra aktyorların (daha çox R.Əfqanlı) ifadəli oyunu Bülbülün və Z.Adıgözəlovun ifa etdikləri xalq mahnıları ilə yadda qaldı. Bu ekran əsəri nümayiş etdirildiyi ilk dövrlərdən tamaşaçılar tərəfindən rəğbətlə qarşılandı.

1940-cı ildə çəkilişi nəzərdə tutulan mövzulardan biri «alvlu leninçi, mətin bolşevik» Stepan Şaumyana həsr olunmuşdu.

Bu mövzu A.Bəynəzərov tərəfindən hələ 20-ci illərin ortalarında irəli atılmışdı. Ssenari ildən-ildə müzakirə olunur, təkmilləşdirilir, bura yeni-yeni epizodlar əlavə olunurdu. 1940-cı il martın 27-də «Azərbaycan K(b)P MK-nın, Yazıçılar İttifaqının və S.Şaumyan adına İnstitutun birgə keçirdikləri növbəti müzakirədə filmin başlıca məqsədlərindən birinin «N.Nərimanovun işə edilməsi» olduğu aşkara çıxır. V.Şklovski və İ.Altmanın yazdıqları, M.Bleymanın üzərində işlədiyi «Stepan Şaumyan» ssenarisini A.Bəynəzərov ekranlaşdırmaqla iddialı idi. Amma naməlum səbəblərdən mövzunun gerçəkləşdirilməsi baş tutmadı və birdəfəlik unuduldu.

1940-cı ildə istehsalata buraxılmış digər filmin – Ə.Məmməd-xanlının «Ayna» povesti üzrə yazdığı eyniadlı ssenarinin taleyi isə gətirmədi. H.Seyidzadə və N.Bədəlovun quruluş verdiyi film (baş operator D.Feldman, rejissor assistenti M.Əlili, operator S.Bədəlov, quruluşçu-rəssam G.Əliyev, səs operatoru Y.Home-rov, filmin direktoru T.Hüseynov) müxtəlif səbəblər üzündən başa çatdırılmadı. 1940-cı il martın 12-də Bakı kinostudiyasında keçirilən müşavirədə çəkiliş qrupunun işi zəif və yararsız sayıldı, tezliklə plan və smetanın təsdiqi-ni, iki variantda aktyor sınaqlarının keçirilməsini, Azərbaycan və rus variantlarının istehsalını müəyyənləşdirmək təklif olundu. Eyni zamanda, rus variantı üzərində işləmək üçün pedaqoq, eləcə də tərtibat məsələləri üçün «Mosfilm»dən rəssamlar dəvət edilməsi, mayın 15-dən çəkilişlərin başlanması, Ə.İsmayilovun quruluşçu-operator təyini olunması məsələləri müzakirə edildi. Bakı kinostudiyasının direktoru Ş.Abbasovun təsdiq etdiyi rol bölgüsündə (L.Cavanşirova (Ayna), Ə.Ələkbərov (Ayaz), Lizina (Sənəm Jasmen (Çimnaz), İ.Əfəndiyev (Mənsur), K.Ziya (Diyar kişi), Ə.Məmmədova (Nisə xanım), X.Əmirzadə (Eldar), Ə.Hüseynzadə (müxbir), Mahmudova (Leyla) və başqaları) olan uyğunsuzluqlar teatr aktyorlarının çəkilişlərdə iştirak üçün vaxt tapmalarını ilə əsaslandırılırdı. Bədii filmlərin istehsalı üzrə Baş İdarə bütün mərhələlərdə iş prosesinə müdaxilə etməklə vəziyyəti daha da çətinləşdirirdi. Məhz idarənin rəisi Kuryanovun təzyiqi nəticəsində M.Sənani və İ.Osmanlı Ayaz roluna təsdiq olunmamış, Ə.Ələkbərovun namizədiyi isə çətinliklə keçmişdi. Bütün bunlar çəkiliş qrupunda əsəbi vəziyyət yaradır, normal iş şəraitinin formalaşmasına imkan vermirdi. Nəhayət, 1940-cı ilin sonunda tamamlanan film çıxdığı edildiyi, ekranlara buraxılmadı.

**Nəriman
ƏBDÜLRƏHMANLI**

İlk səslə bədii filmlərimiz

Azərbaycanda xalq rəqslərinin çox qədim tarixi var. Bunu qədim Mezolit dövrünə aid olan Qobustan qayaüstü rəsmlərində əksini tapan rəqs səhnələri sübut edir. Hələ eramızdan 2-3 min il əvvəl, tunc dövründə Azərbaycanda rəqs sənəti insanların məişətində, adət-ənənəsində müəyyən mövqə tutub. Azərbaycanda ibtidai xalq musiqi alətləri meydana gəlməzdən çox-çox əvvəl rəqs insanların çəpik çalması ilə əldə edilən ritmik zərblərin müşayiəti ilə yaranıb. Müxtəlif peşələrlə, hətta ovçuluqla məşğul olan tayfalar öz sehrli ayinlərini çeviklik, qıvrıqlıq, insan gücünü nümayiş etdirən plastik hərəkətlərdən ibarət rəqslərlə həyata keçiriblər.

Azərbaycan xalq rəqsləri mövzu baxımından bir neçə növə bölünür - əmək, mərasim, məişət, qəhrəmanlıq, idman, oyun rəqsləri. Davam etmə müddətinə, rituellarının zənginliyi və rəngarəngliyinə görə mərasim rəqsləri bunlardan ən əhəmiyyətli hesab olunur.

Ritmə görə isə rəqslərimiz 3 qrupa bölünür: 1-ci qrup ağır, aram rəqslər - "Mirzəyi", "Turacı", "Uzundərə". Bu rəqsləri əsasən yaşlı insanlar ifa edir. 2-ci qrup yüngül, şən rəqslərdən təşkil olunub. "Tərəkəmə", "Ceyranı" kimi rəqslər daha çox gənc qadın, ya kişilər tərəfindən oynanılır. Sonuncu qrupa aid olanlar isə cəld rəqslər adlanır. "Qaytağı", "Qazağı", "Xançobanı" kimi rəqsləri ifa etmək insandan xüsusi cəldlik tələb edir.

Azərbaycan xalq oyun havaları bir qayda olaraq ritmik ardıcılığa və müəyyən ölçünün daimi surətdə təkrarlanmasına əsaslanır.

Milli rəqslərimizin ritmik çevrəsi bir çox hallarda daxilən iki qismli zərblə üç qismli zərbin ardıcıl surətdə növbələşməsi əsasında təşkil olunur.

Ritmindən, növündən, melodik quruluşundan asılı olmayaraq, Azərbaycanın istənilən oyun havası xalqın qədim mifik dünyagörüşünü, genetik yaddaşını ustalıqla özündə qoruyub saxlayır. Rəqslərimiz əsrlərdir ki, milli yaddaş sisteminin xüsusi şifrələrini əl, qol və bədən hərəkətləri ilə bizlərə çatdırır. İstənilən milli rəqsimizdəki hər xırda əl hərəkəti belə, xalqın əxlaq kateqoriyasının, düşüncə parametrlərinin göstəricisidir. Rəqs zamanı xanımlar su üzərində üzən sonanın məğrur duruşunu, göyde süzən quşun obrazını canlandırırlar. Kişilər isə rəqs zamanı daha çox babaların döyüş meydanında göstərdikləri xarakterli əl-qol, xüsusən də ayaqlar vasitəsilə tamaşaçıya nümayiş etdirirlər.

Milli rəqslərimiz və erməni plagiatlığı

Təəssüflər olsun ki, tariximizin, mədəniyyətimizin bir parçası olan rəqslərimiz də zaman-zaman düşmən hədəfinə tuş gəlib.

Ermənilər Azərbaycan torpaqlarını zəbt etməklə yanaşı, hər zaman onun zəngin mədəniyyətinə də göz dikiblər. Mənfur qonşular müxtəlif vaxtlarda Azərbaycana məxsus olan musiqi əsərlərini, folklor və digər qeyri-maddi mədəni irs nümunələrini öz adlarına çıxarmağa çalışıblar. Buna misal olaraq, "Sarı gəlin", "Süsən sünbül" və onlarca xalq mahnılarını, "Yallı", "Vağzalı", "Köçəri", "Uzundərə", "Mirzəyi" rəqslərini, həmçinin tar, balaban, zurna kimi milli musiqi alətlərimizi göstərmək olar. Hətta məşhur Azərbaycan bəstəkarları Üzeyir Hacıbəylinin, Qara Qarayevin, Fikrət Əmirovun əsərlərini, eləcə də müasir bəstəkarlarımızın mahnılarını erməni nümunələri kimi təqdim etməkdən belə çəkinməyiblər.

"Köçəri"

Ermənilər milli rəqsimiz olan "Köçəri"ni bir neçə dəfə özəlləşdirməyə cəhd ediblər. "Eurovision-2011" musiqi yarışmasında ifa etdikləri mahnıya bu rəqsə əlavə etmələri isə plagiatlığın ən pik nöqtəsi idi. Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyinin müdaxiləsindən sonra həqiqət öz yerini tapdı. Agentlik rəqs tarixi, onun Azərbaycan xalqına məxsusluğu, hətta "köçəri" sözünün etimologiyası barəsində geniş araşdırma hazırlayaraq, onu Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatına yolladı.

"Köçəri" rəqs bir yerdə qərar tutmayan, tez-tez köç edib yerlərini dəyişən insan zümərəsinin - köçərilərin həyat tərzini əks etdirir. Bir-birinin kəməmindən tutan rəqqaslar dairəvi yallı gedirlər, yəni yerlərini dəyişirlər.

Çox təəssüflər ki, Azərbaycan bəstəkarlarının kimsənin yararlanmadığı rəqs 1940-cı ildə erməni plagiatlığının qurbanı olur. Aram Xaçaturyan adlı erməni bəstəkarı özünün "Qayane" adlı baletində "Köçəri" rəqsinin motivlərindən istifadə edir. Bununla bərabər, başqa iki milli rəqsimizə aid müəyyən parçaları da ora daxil edir. Lakin Xaçaturyanın bu addımı onu tez bir zamanda ifşa edir.

SSRİ-nin məşhur musiqişünasları baletin tərkibindəki folklor nümunələrinin ermənilərə deyil, azərbaycanlılara məxsus olduğunu üzə çıxarırlar. Xaçaturyan bundan sonra özünü sığortalamaq üçün belə bir fikir söyləyir ki, guya uşaq vaxtı nənəsi ona həm Azərbaycan, həm də erməni nəğmələri oxuyarmış. Guya onu aldadan da həmin uşaq yaddaşı olub. Amma bu sığortalama cəhdi özünüifşadan başqa bir şey deyildi.

"Şalaxo"

İgidlik, cəsurluq, qətiyyətlik kimi müsbət xarakterləri şifrə şəklində özündə əks etdirən "Şalaxo" adlı milli rəqsimiz də erməni plagiatlığının qurbanı olub. 1959-cu ildə SSRİ-də hazırlanan "Musiqili ensiklopedik lüğətdə" "Şalaxo", "erməni solo kişi rəqs" kimi təqdim olunub. Bu məsələdə, təbii ki, Mərkəzi Komitədə çoxluq təşkil edən ermənilərin əli olub. Aram Xaçaturyan "Qayane" baletində "Şalaxo"dan geninə-boluna istifadə edib.

"Şalaxo"nun sırf Azərbaycana məxsus olması o zaman ki-məsə sirt deyildi. Xüsusən, Gürcüstan azərbaycanlıları da "Şalaxo"nun Azərbaycan

rəqs olmasını çox gözəl bilirdilər. Çünki bu rəqs fəlsəfəsində qədim türkçülüyə aid rəmzlərlə Qafqaz dağlarında yaşayan toplumun xarakteri sintez olunub. Bəzən "Şələküm" kimi də təqdim edilən rəqs solo və duet şəklində ifa olunur. Rəqsdə ifaçı özünün bütün gücünü ortaya qoymalı, bütün bacarığını göstərməlidir.

"Uzundərə"

Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin "O olmasın, bu olsun" operetrasında istifadə etdiyi "Uzundərə" milli rəqsə də, çox təəssüf ki, erməni plagiatlığına məruz qalıb.

Erməni musiqişünaslar - R.Boyaçyan və A.Seriyeks tərəfindən çapa hazırlanan "Erməni xalq nəğmələri" kitabının Paris nəşrində "Uzundərə" və "Ceyranı" kimi folklor nümunələri erməni rəqs kimi göstərilib. Hələ bu azmış kimi, Xaçaturyan özünün "Qayane" baletində "Köçəri" və "Şalaxo" ilə yanaşı, bu rəqsdən də yararlanıb. Lakin "Uzundərə"nin aqibəti digər iki oyun havasına nisbətən yaxşı olub. Çünki plagiatçılıq faktına qədər Üzeyir Hacıbəyli artıq özünün "O olmasın, bu olsun" adlı operetrasında əsas obraz olan Məşədi İbadı bu rəqs ritmləri altında "rəqs etdirmişdi". Oxucular, yəqin ki, "mən nə qədər, nə qədər qoca olsam da, dəyərəm min cavana" misrası ilə başlayan məşhur musiqi parçasını unutmayıb. İndi isə "Uzundərə"nin yaranma tarixini xatırlayaq:

Qarabağda Ağdamla Göytəpə arasında bir dərə var ki, adına "Uzundərə" deyilir. Deyilənə görə, rəqs məhz həmin dərəyə həsr olunub. Uzundərə adlanan yer tərəkəmələrin düşərgəsi olub, onlar dağlar qoynundakı yaylaqlara köçərkən, yolüstü burada aynən rəqs edər, şən-lənər və dincələrdilər. Həmçinin gəlin aparılarkən yol dərənin içərisindən keçirmiş. Yol çox uzun olduğundan, musiqiçilər gəlini lirik musiqi ilə müşayiət edər, oğlan evindən olan qadınlar gəlinin önündə oynayıb ona xeyir-dua verərmiş. Beləliklə, "Uzundərə" oyun havası yaranıb.

O zamandan başlayaraq şənliklərdə həmin havaya oynamaq istədikdə "gəlini o uzun dərənin içindən aparın musiqini çalın" deyilir.

"Vağzalı"

Az qala toyların himni sayılan bu həzin rəqs də ermənilərin "diqqət və hörmət"indən kənar qalmayıb. Rəqs qədim adı "Atləndirmə"dır. Qədim və Orta Çağ türklərinin toy mərasimlərində bu oyun havasından istifadə edilib. Hələ XVI əsrdə Azərbaycanda məskunlaşan Qaraqoyunlu qəbiləsinə məxsus olan rəqs "Qarabağın ağır" adlandırılıb. Oyun havası XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərindən etibarən "Vağzalı" adlanmağa başlanıb. O zaman iri şəhər və qəsəbələr arasında yeganə əlverişli nəqliyyat vasitəsi qatarlar olduğundan, gəlini digər şəhərə vağzaldan "Qarabağ ağır"nın sədələri altında yola salardılar. Rəqs də bu səbəbdən xalq arasında "Vağzalı" kimi məşhurlaşır. Rəqsə qulaq asarkən orada sevinc və kədər duyğularının sintezini hiss etmək olar.

"Vağzalı" rəqsinin əcdadı "Kitabi-Dədə Qorqud"da adı keçən "Yelətmə" havası sayılır. "Yelətmə" - "yelləndirmə", "həvəsləndirmə", "coşdurma" mənalarını əks etdirir. Bu oyun havasının qədim Oğuz elində gəlin köçürən zaman ifa olunduğu güman edilir: "Qanturalıyla qızı götürüb gərdəyə qoydular. Ozan gəldi, yelətmə çaldı". (Kitabi-Dədə Qorqud)

Keçmişdə bu rəqs məşəl və atəş sədələri altında toy evinə gəlin gələndə qədər müşayiət olunardı. İndinin özündə də bu rəqs Azərbaycan toylarının rəmzi sayılır.

Elmin NURİ

Erməni plagiatlığının əndazəsizliyi və ya

Ütanmasan, oynamağa nə var ki...

Uzun müddət ateistliyimizlə öyünə-öyünə dinimizdən, mənəviyyatımızdan da uzaq düşüb babalarımızın, nənələrimizin iman gətirdikləri, etiqad etdikləri pirləri, ocaqları da az qala unutmışduq. Bu unutmazlığımız bizi təkcə dinimizdən-imanımızdan ayrı salmamışdı, həm də doğma yurd-yuvamızın tarixi keçmişinin neçə-neçə maraqlı səhifələrini də yaddan çıxarmışdıq.

Elə haqqında söhbət açdığımız pirlər, ocaqlar da bu yerlərin həm də ötənindən-dünənindən soraq verir.

Müsəlman Şərqi'nin ən müqəddəs ziyarətgahlarından biri də Xızır-zində piri.

Abbasqulu ağa Bakıxanov tariximizin əvəzsiz qaynaqlarından olan məşhur "Gülüstan-İrəm" kitabında yazır ki, "Quranda adıçəkilən Məcmül-bəhreyn, yəni iki dəniz qovşağı, Şirvan vilayətində olmuşdur. Musa və Xızır peyğəmbərlərin səxrəsi (qayası) də ordadır. Adına və əlamətlərinə görə bu qaya Xızır-zində ola bilər və həmin Xızır-zində xalq tərəfindən "Xızır-zində" şəklində tələffüz olunur".

A.Bakıxanov öz fikrini şərh edərək başqa müəlliflərin də bu barədəki elmi mülahizələrinə əsaslandığını qeyd edir.

"Xızır-zində" adının tərkibindəki "zində" sözü "sağ", "diri" anlamındadır ki, bu da qədim Şərqi folklorunda tez-tez adıçəkilən "abi-zəməzəm" - "dirilik suyu" içmiş Xızır (Xızır) peyğəmbərə işarədir. Ona görə də bəzi tarixi mənbələrdə Siyazan bölgəsinin ərazisində, Xəzər dənizinin sahilində "Beşbarmaq" adlı beş çıpaq zirvədən ibarət olan dağa xalq arasında "Xızır-zində baba" və yaxud "Xızırzində dağı" da deyilir. "Beşbarmaq" sözü ilə bağlı mənbələrdə də müxtəlif fikirlər, rəvayətlər dolur.

Araşdırıcılardan Rəmzi Yüzbaşov qeyd edir ki, Beşbarmaqın tərkibindəki "barmaq" ifadəsi "şiş təpə" anlamındadır. Başqa bir fikrə görə isə "Beş barmaqı" "baş barmaq" adlandırırırlar.

Xalq etimologiyasında "baş barmaq" böyük qardaş mənasındadır. Abşeron yarımadasının qərb hissəsində, Bakı-Şamaxı yolunun cənubunda yerləşən Üçtəpə dağı "üç qardaş", Beşbarmaqın qarşısında, dənizdə yerləşən qaya isə dördüncü qardaşdır. Tarixi mənbələrdə adıçəkilən "Musa qayası" da odur.

Böyük Azərbaycan səyyahı Əbdülrəşid əl-Bakuvi yazır ki, Quranın "Əl-Kəhv" (Mağara) surəsində söhbət açılan Musa və Xızır peyğəmbərlərə aid hekayət bu yerlərdə baş verib.

Musanın xidmətində olan Yusuf ibn Nusun yeməyə götürüb sonra yaddan çıxartdığı balıq iki dənizin qovuşduğu bu yerdə suya atılıb dirilmişdi...

Xəzər dənizinə aid Kataloniya (İspaniyada tarixi vilayət) xəritəsində (1375-ci il) "Beşbarmaq" - Barmaq, dövrünün tanınmış alimi, XVI əsrdə Almaniyada olan xırda feodal dövlətlərindən birinin - Qolştiniya hersoqunun sarayında çalışan Adam Olearinin xəritəsində isə "Barmax" kimi göstərilir.

Görkəmli tarixçi H.Abdullayev yazır ki, XVIII əsrin ikinci yarısında Azərbaycandakı xanlıqlar içərisində mühüm yer tutan Quba xanlığının tərkibinə 8 mahal daxil idi. Bu mahallardan biri də Bərmək adlanırdı. Mahalın indiki ərazisi Xızı ilə Siyazan bölgələrinin qovuşduğu uca dağların qoynundadır.

Arxiv sənədlərindən məlum olur ki, 600-dan çox evi əhatə edən 24 kənd olub. Mahalın niyə məhz Bərmək adlandırılması maraqlıdır. Nizamülmülkün, A.Bakıxanovun, Z.Bünyadovun, Bartoldun əsərlərində Bərməklər haqqında müəyyən məlumatlar var. Bu müəlliflərə görə, Bərmək orta əsrlər Azərbaycanında nüfuz və adları ilə seçilən məşhur vəzir ailəsinin soyadıdır. Bu soyaddan olan sonuncu vəzir Cəfər Bərməki xəlifə Harun ər-Rəşid tərəfindən öldürülmüş, onun sağ qalan ailə üzvləri uzaq Bağdaddan qaçıb canlarını qurtararaq bu yerlərdə məskunlaşmışlar. Bəlkə də, illər keçdikcə "bərmək" dəyişərək "barmaq" olub.

El yaddaşında isə indiyə qədər belə söz gəzir ki, guya Beşbarmaq dağı bir vaxt üç qardaşın pənah yeri, məskəni, yurd-yuvası olub. Qardaşlar bir-birinə can deyib can eşidər, arxa, dayaqları olmuşlar.

Böyük qardaşın sözü, tapşırığı özündən balacalar üçün qanun imiş. Onun adı Xızır-Zində, ortancıl qardaşın adı Xızır-İlyas, sonbeşiyin adı isə Xızır-Nəbi imiş. Günlərin bir günü böyük qardaş kiçik qardaşı yanına çağırır. Ona bir xəlbir uzadıb qayıdır ki, susuzluqdan dilim-dodağım quruyub. Tez ol, mənə bir su!

Xızır Nəbi xəlbirlə su arıncı Xəzərə tərəf cumur. Xəlbiri suya salır, nə qədər əlləşirsə, su götürə bilmir. Böyük qardaş da gözləyə-gözləyə qalır. Kiçik qardaşından bir səs-soraq çıxmadığını görüb bu dəfə su götürmək üçün Xızır İlyası yollayır.

Ortancıl qardaşın da gəlib çıxmadığını görüb təşvişə düşür. Sonbeşiklə ortancıl qardaş böyük qardaşlarının tapşırığını yerinə yetirə bilmədiklərini görüb Allaha yalvarıb-yaxarır, daşa dönmələri üçün dualar oxuyurlar.

Belə rəvayət olunur ki, Xızır-zində baba dağı ilə üz bəzən olan Xəzərdəki sal qayalar daşa dönmüş qardaşlardır.

Azərbaycan ensiklopediyasının II cildində oxuyuruq: "Beşbarmaq" təqribən IV-VII əsrlərə aid müdafiə səddi. Barmaq dağının ətəklərindən Xəzər dənizinə qədər uzanırdı. Səddin bir hissəsi qalıb. Dağın ətəyində iri çiy kərpicdən tikilmiş sədd bir-birindən iki yüz metr aralı iki divardan ibarət idi. Alban tarixçisi Movses Kalakantlı Beşbarmaq səddinin Sasanı padşahı Yezdəgirdi dövründə (437-57) çəkildiyini göstərib. Beşbarmaq köçərilərin hücumunun qarşısını almaq üçün inşa edilmişdi..."

Xızır-zində baba dağı müqəddəs ziyarətgah olmaqla yanaşı, ulu, şanlı tariximizin qiymətli yadigarlarından. Həm də müqəddəsdir...

**Aydin
TAĞIYEV
Şabran**

Xızır-zində piri, yaxud "Beşbarmaq" dağı əfsanəsi

Ağdərəyə ilk gəlişim 1993-cü ilin əvvəlinə təsadüf etmişdi. Həmin il qış bu bölgəyə tez və sərt gəlmişdi. Ayaq basdığımdan Ağdərəni qar içində, ağappaq gördüm. Elə o an bu şəhərin gözəlliyi məni heyran etdi. Düşündüm ki, əgər Ağdərənin qışı belə əsrarəngizdirsə, indi gör yazı, yayı necədir. Ağ örpəyə bürünmüş meşələr, dağlar, dərələr göz oxşayıb, könül açırdı. Təəssüflər olsun ki, Ağdərənin yazını, yayını görmək mənə nəsib olmadı. Bu gözəl şəhərə soyuq yanvar ayında gəlib, fevralın şaxtılı günlərində oradan ayrıldım.

Rayon mərkəzi hər tərəfdən dağlarla, dərələrlə əhatə olunmuşdu. Bir anlıq mənə elə gəldi ki, dağlar Ağdərəni ovcunun içində saxlayıb. Şəhər də başını astaca onun zirvəsinə söykəyib arxayın-casına uyuyub. Sanki dağlar bura-həri əlində möhkəm saxlayıb buraxmaq istəmir, qorxur ki, yerə düşsə, əzilər, sınar, gözəlliyini itirər.

Həmin günlərdə Ağdərə köksündən ağır yaralanmışdı, torpağından, daşından qan sızırırdı. Neçə vaxtdan bəri onun sinəsində ağır döyüşlər gedirdi. Ermənilər insanlığa sığmayan əməlləriylə evləri yandırmış, körpüləri uçuraraq hər yeri viran qoymuşdular. Düşmən tapdığından yenidən azad olunmuş Ağdərənin baxışları tutqun, göz-ləri yaş idi. Onun güllümsər çöhrəsinə qan çilənmişdi. Amma hiss olunurdu ki, ermənilərdən aldığı ağır yaraları yavaş-yavaş sağalır, doğma sakinlərini qoynuna aldıqca ürəyinin hərəkəti daha da artır.

Ağdərə torpağına ayaq basdığım ilk andaca güllə səsləri eşitdim. Həmin gün şəhər bizi gur atəslə qarşılarsa da, buna məhəl qoymadan üzü səngərə tərəf getdik. Yolboyu ətrafdakı gözoxşayan mənzərələri seyr etməkdən də qalmırdıq.

Birinci dəfə gördüyüm bu yerlər mənə çox doğma və əziz gəlirdi. Buralar məni özünə elə çəkirdi ki, sanki bu torpaqda, bu gözəlliyin qoynunda dünyaya göz açmışdım, neçə illər buralarda yaşamışdım. Burada məni özünə çəkən, yəqin ki, əcdadlarımızın ölməz ruhu idi. Məni sehrinə salan gözəllik qəlbimi oxşayıb ürəyimi açırdı. Hərdən məşını saxlayıb qarın üstündə gəzə-gəzə gözü dolusu dağlara, meşələrə tamaşa edirdik.

Bu gözəl diyarın qarlı meşələrinin içindən keçib səngərlərdə torpaqlarımızı qoruyan oğulların yanına tələsirdik.

Göz işlədikcə uzanan bu gözəlliyi erməni işğalçılarından azad etdiklərinə görə döyüşçülərimizi bağrımıza basdıq. Əsgərlərimizin hücumları qarşısında duruş gətirə bilməyən ermənilər addım-addım geri çəkildilər. Ərazilərimiz addım-addım düşməndən azad olunurdu. Üstünə xali kimi qalın qar döşənmiş torpaqlarımız rahatca nəfəs alıb köks ötürürdü.

Sırxavənd kəndi uğrunda gedən qarlı döyüşlər səngimək bilmirdi. Böyük strateji əhəmiyyəti olan bu yaşayış məntəqəsi əldən-ələ keçirdi. Düşmən müdafiə olunmağa çalışsa da, cəhdi boşa çıxırdı. Döyüşçülərimiz də hər an həmlə və hücumları gücləndirirdilər. Biz də qeydlər aparır, şəkillər çəkirdik.

Dağların döşündə ilan kimi qıvrılan qarlı yollarla səngərlərdən geri qayıdırdıq. İşğalçılardan azad olunmuş ərazilərimizə baxdıqca ürəyimiz dağa dönürdü. Qəlbimiz sevinclə dolur, üzümüz gülürdü. Yoluştü Sərsəng su anbarına da baş çəkdik. Sərsəng, gözəlliyi, bəzək-düzəyi ilə gəlinə oxşayırdı. Qarlı dağlar qoynunda yerləşən göl, sanki bu yerlərin gözümünə idi. Sükutu pozulmuş Sərsəng elə bil şıltaq dalğaları ilə sahillərini qucaqlayıb torpaqla, daşla baş-baş verib asta-asta pıçıldayırdı. Hündürlükdən azca aşağı düşüb onun buz kimi suyundan bir ovuc üzümə vurdu, bir qurtum içdim. Sonra gölün sahilində xeyli gəzib gözəlliyinə tamaşa etdim. Elə bil vaxt, zaman tez ötüüb keçdi. Sərsənglə sağollaşmaq anı gəlib çatdı. «Salamat qal, Sərsəng! İnşallah, yaxın vaxtlarda yenə də görüşərik», dedim.

Bir aydan sonra yenə də Ağdərəyə ezamiyyətə getdim. Ötən müddət ərzində vəziyyət xeyli dəyişmişdi. Erməni işğalçıları öz havadarlarına arxalanıb əks-hücum keçərək bir neçə kəndi yenidən işğal etmişdilər. Strateji yüksəkliklər düşmən əlinə keçmişdi. Güclü hücumlar şəhərin mərkəzinə tərəf yönəlmişdi.

1993-cü il, fevralın 9-u. Ağdərə rayonundan çox da uzaqda olmayan Ortakənd. Qarlı, şaxtılı bir gün. Həmin vaxtlar hərbi hissənin qərargahu orada yerləşirdi. Həyətdə çoxlu köhnə traktor atılıb qalmışdı. Deyəsən, əvvəllər bura texniki-peşə məktəbi olmuşdu.

...Fevralın 9-u - ömür kitabımın səhifələrinə böyük hərflərlə yazılmış və heç vaxt unudulmayan bir gün. Həmin gün, bəlkə də, həyatımın ən gərgin, narahat və həyəcanlı anlarını yaşadım. Günortayacan səngərləri gəzib xeyli material toplamış, şəkillər çəkmişdik. Geri qayıdandan sonra hərbi hissənin həyətinə oturma dincimizi alır, yazacağımız materialları iş yoldaşım Eldənizlə müzakirə edirdik. Bu vaxt qərargah növbətçisi olan zabit yaxınlaşıb dedi ki, mayor Qabil Zamanov sizi çağırır. Qabil Zamanov o vaxtlar Daxili Qoşunların qərargah rəisi vəzifəsini icra edirdi. Tələsik onun yanına yollandıq. Bizi başdan-ayağa süzən mayor Zamanov gözlərini mənə zilləyib soruşdu:

- Fotoaparatin varmı?

- Var, - dedim.

Sonra bir az fikrə getdi. Səsinin tonunu dəyişib astadan dilləndi:

- Dünən Mehmanə kəndi ətrafında gedən ağır döyüşlərdə itkilərimiz də oldu. Bu yerlərin torpağı şəhidlərimizin qanı ilə suvarıldı. Təəssüflər ki, düşmən hücumları gücləndiyindən, şəhidlərin meyitlərini çıxara bilmədik. Öyrənmişik ki, ermənilər əsgərlərin meyitlərini təhqir ediblər. İndi həmin yerləri qəsbkarlardan azad etmək üçün gərgin döyüşlər gedir. Ermənilər yavaş-yavaş geri sıxışdırılır. Bir azdan kənd qəsbkarlardan azad olunaçaq. Təcili Mehmanəyə gedin, həm meyitləri çıxarıb gətirin, həm də onların şəkillərini çəkin. Ermənilərin insanlığa sığmayan hərəkətlərini bütün dünyaya bəyan etmək lazımdır. Şəkilləri həm ölkəmizdəki səfirliklərə, həm də beynəlxalq təşkilatlara göndərəcəyik. Qoy erməni vəhşiliyini bütün dünya görsün.

Mayor Qabil Zamanovun əmri ilə iki hərbi jurnalistə - Eldəniz Abbasova, mənə, həkimə və 11 nəfər əsgərə silah verildilər. Sürücü QAZ-66 markalı maşının yanacaq çənini doldurandan sonra yola düzəldik. Qarlı dağlar, narahat yollar yenə də bizi ağışına aldı. Musa həkim yol-yolağımı yaxşı tanıdığından, sürücünün yanında oturdu. Dağların, dərələrin qoynundan keçən yollarla xeyli irəli gedib axşam saat doqquz radələrində Mehmanəyə çatdıq. Artıq qaranlıq öz çadırını yer üzünə sərmışdi. Yer-yurd qarlı örtüldüyündən, ərtaf o qədər də qaranlıq görsemmirdi. Qar dizə çıxırdı, hava çox soyuq idi. Buludlar göy üzündən çəkilmiş, səmanın ənginliyindəki ulduzlar arxayın-arkayın sayrırdı. Ay hələ gözə dəymirdi, elə bil hardasa ləngiyib qalmışdı.

Yüksəklikdə bir az gözlədikdən sonra Mehmanənin içərilərinə doğru getdik. Hələlik ətrafda sakitlikdir, silahlar susub. Taborun kənddəki evlərdən birində yerləşən qərargahına çatıb dayandıq. Orada yüzdən çox əsgər vardı, onlardan azca aralıda dörd tank dayanmışdı. Zirehli texnikaların mühərrikləri gur-gur guruldayıb saat kimi eyni ritmlə işləyirdi. Hamı ayaq üstəydi, hamı narahat idi. Bir azdan nə olacağını, nə baş verəcəyini heç kim bilmirdi. Döyüşçülərlə söhbət edərkən öyrəndim ki, şəhidlərin meyitləri qalan ərazi ermənilərin nəzarətindədir. Hələlik oranı düşmənin caynağından azad etmək mümkün olmayıb. Hücum üçün ciddi hazırlıq gedir. Bir an da olsun rabitə vasitələri susmur, gur səslər xətə bir-birinə qarışıq. Hərdən arada boşluq yaranır, qurğulardan yalnız qulaqları deşən xışıltı səsi eşidilir.

Hərbçilərə dedim ki, ərazi düşməndən azad olunandan sonra meyitlərin şəkillərini çəkəcəm. Amma onlar etiraz edib «Gecənin qaranlığında fotoaparatin işıqsızcağı ilə şəkil çəksəniz, döyüşçüləri erməni gülləsinin qarşısında qoymuş olarsınız. Bəzən elə hallar olub ki, düşmən, hətta siqaretin közərtisinə əsgərlərimizi vurub, o ki qalmışdı fotoaparatin işıqlandırıcısı ola. İşığı görün kimi, qəsbkarlar atəş açacaqlar.» - dedilər. Bu söhbətdən sonra fikrimdən daşındım, aparatı səliqə ilə büküb yerinə qoydum. Ərazi ermənilərdən azad olunandan sonra meyitlərin çıxarılmasına kömək etməyə qar verdim.

Çox keçmədi ki, kənd uğrunda qarlı döyüş başlandı. Güllə səsləri havanı yarıb bayaqdan bəri hökm sürən sükutu pozdu. Əvvəlcə avtomatlar «dilləndi», sonra qumbaraatan, pulemyot və başqa silahlar atəş səslərini daha da gücləndirdi. Aramsız saqqıldayan silahlar «ağzından» od püskürürdü. Atəş səslərindən qulaq tutulurdu. Vahiməli gecədən qan və ölüm qoxusu gəlirdi. Başımızın üstündən viyılı ilə süzüb keçən mərmilər, güllələr hər an bizi qanımaza boyaya bilirdi. Amma nə qədər təhlükəli olsa da, verilən tapşırıq yerinə yetirilməli idi. Həm qarşı, həm də biz tərəfdən atılan güllələr səs-səsə verib qulaqlarımızı batırırdı. Qəflətən bizdən on-on beş metr aralıda bir neçə mərmir düşdü. Döyüşçülər dedilər ki, qəsbkarlar mınaatanlardan atəş açırlar.

Başımızın üstündən ötən mərmilərdən bir neçəsi irigövdəli ağacların üstünə düşdü. Soyuqdan donmuş ağaclar bu zərbədən şaqqıltı ilə hissələrə parçalanıb yerə aşdı. Meşədə güclü uğultu qopdu. Bu səs qarlı dağlarda əks-səda verdi.

Aradan illər keçsə də, mərmilərin gücündən ağacların hissələrə parçalanmasının səsi hələ də qulaqlarımdadır. Bu, bəlkə də, ağacların son nəfəsi idi. Belə hiss elədim ki, mərmilərin odlu zərbələrinə dözməyən ağaclar parçalanaraq ah çəkir, nalə qoparıq, can veridilər.

Gecənin qaranlığında, düşmənin «üç addımlığında» ömrümüzün narahat anlarını, həyəcanlı dəqiqələrini yaşayırdıq. Hər an düşmən mərmisinə tuş gələ bilirdik. Hələlik mərmilər bizdən yan keçirdi. Bir az qabaqda isə qarlı döyüş gedirdi. Əsgərlərimiz düşməni sıxışdırıb Mehmanə kəndindən çıxarmağa çalışırdı. Top və mınaatan qurğularından atılan odlu mərmilər sanki canavarlar kimi səs-səsə verib ulaşırdılar. Odsaqan mərmilər ildırım kimi göydə qəfil çaxıb qaranlıqları işıqlandırirdi.

Az keçmiş qaça-qaça döyüşdən dönən bir neçə əsgər bildirdi ki, vəziyyət çox gərgindir, düşmən hücumlara ara vermədən irəliləyir, geri çəkilməsək, mühasirəyə düşəcəyik. Çətinliklə də olsa, gecənin qaranlığında kəndin arxa tərəfindəki yüksəkliyə qalxdıq. Mehmanə düşmən nəzarətində qaldı. Dayandığımız yüksəkliyə xeyli canlı qüvvə və zirehli texnika cəmlənmişdi. Əsgərlər döyüşə girmək əvəzinə, silah-sursatı maşınlarla yükləyib geri çəkilməyə hazırlaşdı. Bu vaxt ucaboy, elnikürək bir zabit onlara yaxınlaşıb üstlərinə qışqırdı. Komandirin zəhmli səsinə eşidən döyüşçülər silah-sursatı maşından yerə boşaldıb bayaqki mövqelərinə qayıtdılar.

11 əsgərlə xeyli piyada yol gedib həkimlərin yanına çatdıq. Onlar qaladıqları iri tonqalın kənarına yığılmışdılar. Bir az dayanıb nəfəsimizi dərmək istədik. Tazəcə oturmuşduq ki, sürətlə gələn bir maşın yanımızda saxladı. Sürücü gur səslə çağırıb, «Maşında yarı var, tez olun, onlara su verin» - dedi. Ocağın qırağındakı su qabını götürüb maşına tərəf qaçdım. Yaralıları, bizi ön xəttə gətirən maşına qoyub Ağdərədəki hospitala çatdırmaq üçün yola çıxdıq. Maşında üç yaralı əsgər vardı. Onlardan ikisi ayağından, biri qarnından yaralanmışdı.

Dağların, dərələrin qoynundan çəkilmiş sürüşkən və təhlükəli yollardan keçib gecəyarısı hospitala çatdıq. Ertəsi gün Mehmanə kəndinin düşmən əlinə keçdiyini eşidəndə ürəyim sancdı, qəlbimdən ağır qopdu. Ermənilər addım-addım Ağdərənin mərkəzinə doğru irəliləyirdilər. Bir müddədən sonra isə həm Ağdərə, həm də onun dağlar, dərələr qoynunda yerləşən kəndləri düşmən əlinə keçdi... Ağdərə ağrısını, Sərsəng yanğını bir an olsun belə unuda bilmirəm...

Vahid MƏHƏRƏMOV

Ağdərə ağrısı, Sərsəng yanğısı

Uilyam O. HENRİ
(ABŞ)

Zamanın ən mühüm xüsusiyyəti nisbi olmasıdır. Məsələn, su da boğulan bir insan bütün ömrünü kiçik bir anın içində xatırlaya bilər. Yaxud da başqa bir adam, əlcəklərini çıxararkən baş tutmamış bir sevdasını yenidən yada sala, köhnə acıları yenidən yaşaya bilər.

...Qonaq otağında masanın yanında əyləşən Traysdeyl də həmin an məhz bu cür xatirələrə dalmışdı. Masanın üstündə gildən düzəldilmiş qırmızı bir dibçək var idi. İçindəki yamyaşıl kaktusun uzun yarpaqları asta-asta yellənərək zərif bir meh yaradır və sanki bu mehlə yanındakı adama nəyisə başa salmağa çalışırdı.

Gəlinin qardaşı Traysdeylin dostu idi. İndi o da Traysdeylin olduğu otaqda bufetin yanında dayanmışdı və Traysdeyl ona qoşulmadığı üçün qeyri-məmnun halda təkbaşına içməyə davam edirdi. Dostların hər ikisi axşamkı geyimlərində idilər. Pencəklərinin üstündə ulduz kimi görünən toy bəzəkləri otağın qaranlıq sükutunda səssiz-səssiz parıldayırdı.

Əlcəklərini çıxara-çıxara, Traysdeyl, son bir neçə saatda gördüklərini yenidən gözlərinin qabağına gətirərək, onları bir də xatırlamağa çalışdı. Və hər şeyi yenidən xatırlayarkən kil-səni əhatələyən güllərin qoxusunu təzədən duydu, bura toplaşmış insanların xəfif pıçılısı, onların şıq paltarlarının xışıltısı, incə səsləri və o qızı əbədlilik başqa birinə nikahlayan keşişin asta-asta dediyi sözlər yenidən qulaqlarında səsləndi.

Fikirləşdikcə, onu necə və nəyə görə itirdiyi barədə son nəticəyə gəlmək istəyi Traysdeyli daha çox narahat edirdi. Qızın artıq birdəfəlik əlindən alındığının dəhşətini daha aydın anladıqdan sonra bütün olanların günahkarı kimi indiyə qədər heç vaxt düşünmədiyi bir səbəb ağlına gəlirdi - özü, öz daxili və sirlə dünyası, həmişə uca tutduğu lovğa mənliliyi. Amma artıq anlayırdı ki, bir vaxtlar lovğalıqdan, xudbinlikdən və qürurdan geyindiği zireh indi küləklə uçub getməyə hazır olan əsgəri parçalarına döndü. Və qorxurdu ki, ətrafında olanların hamısı indi onun bu halını hiss edər... Qürur və təkəbbür? Bəli, bunlar onun ən pis xüsusiyyətlərindən idi.

Qız asta-asta mehraba tərəf addımlayarkən Traysdeylin içini anlaşılmaz, sıxıcı bir sevinc bürümüşdü. Ona elə gəlmişdi ki, gəlinin üzündəki solğunluq toy həyəcanına və ya evləndiyi adam haqqında olan düşüncələrə yox, tamam başqa biri ilə bağlı xatirələrinə görədir. Lakin, hətta bu fikir də ona təsəlli vermək iqtidarında deyildi. Çünki özünə təskinlik vermək istədiyi həmin anda

bəy, gəlinin əllərini əlinə almış və bu vaxt Traysdeyl

gəlinin bəyə

yönələn baxışlarını

gördükdən sonra

qızın onu birdəfəlik

unutduğunu

dəhşətli bir

həqiqət kimi

anlamışdı.

Bir vaxtlar

həmin qızda

eynən bu baxışlarla

ona baxmışdı

və Traysdeyl

onda da bu baxışların

mənasını an

laya bilməmişdi.

İndi isə öz

gəlinə yönələn

bu baxışları

gördükdən sonra

Traysdeylin

qürur və təkəbbürü

yaz günəşinə

təslim olan son

nuncu qar kimi

əriyib getmişdi.

Lakin bir

sual hələ də cavabsız idi.

Niyə belə oldu? Axı

onlar bir dəfə də

mübahisə etməmişdilər,

bir dəfə də bir-birlərindən

küsməmişdilər.

Bəlkə, artıq mininci dəfə idi ki, o, son günlərdə baş verənləri bir daha təhlil etməyə çalışırdı.

Hər görüşdə qız ona olmazın tərifləri deyir və Traysdeyl də bu tərifləri böyük bir nəciblik kimi qəbul edirdi. Qız bu təriflərlə onu həyəcanlandıрмаğı bacarırdı. "O, necə də təvəzökar, sadə, səmimi və pərəstişə layiq bir qızdır" - Traysdeyl düşünürdü. Hər dəfə bu cür saysız təriflər deyərək qız, Traysdeylin ən yüksək keyfiyyətlərini bir-bir sadalamaqdan yorulmurdu. O da bütün bu tərifləri yağış sularını acgözlüklə içən səhra torpaqları kimi öz canına çəkirdi.

Traysdeyl əlcəyini çıxararkən indi günahkar bildiyi qürur hissi yavaş-yavaş yenə də onun ürəyinə girməyə çalışırdı. O, həmin gecəni düşünür, amma əzab çəkmək üçün qızın o gecəki füsunkarlığını - xəfif küləkdə dalğalanan saçlarını, baxışlarının və sözlərinin bakirə gözəlliyini xatırlamaq istəməirdi. Amma o gün bu gözəllik onu danışmağa vadar etmişdi. Söhbəti zamanı qız ondan soruşmuşdu:

"Kapitan Karrusers deyirdi ki, sən ispan dilini də bilirən, özü də əsl ispan kimi danışsan. Niyə indiyə qədər bu məharətini mənədən gizlətməmiş? Ümumiyyətlə, sən bilmədiyini nəyə var?"

Ehh, Karrusers necə də səfeh imiş. Düzdü, əslində günahkar elə onun özü (Traysdeyl) idi, çünki nə vaxtsa, hansısa lüğətin künc-bucağından tapıb öyrəndiyi Kastiliya atalar sözlərini tez-tez ziyafətlərdə deyirdi. Karrusers Traysdeylin heyranlarından idi və yalnız onun kimi səbirsiz bir adam beş-on atalar sözünü əzbər bilən Traysdeylin ispan dilində mükəmməl danışdığını deyə bilərdi.

Amma çox təəssüf! Qız bu bacarığına görə Traysdeylə öz heyranlığını bildirəndə elə şirin, elə gözəl idi və elə şövqlə danışdı ki, qızın dediyini inkar etməyə Traysdeylin dili gəlmədi. Traysdeyl hələ onda təsəvvürünə gətirə bilməzdi ki, ispan dilini bilmədiyini gizlətmək sonralar ona nə qədər əzab verəcək.

Həmin gün o, necə sevincli, necə utancaq, necə də həyəcanlı idi! Traysdeyl onun sevgi dolu baxışlarına qarşılıq verəndə qızın duyduğu sevinc onun gözəlliyini daha da unudulmaz edirdi. Traysdeyl qızın gözlərindəki mənanı xatırlayarkən indi də and içməyə hazır idi ki, o gözlər razılıqdan başqa heç

nə ifadə etməirdi, lakin qız dərhal razılıq verməyib, şirin bir işvəkarlıqla ona belə demişdi. "Cavabımı sənə sabah göndərəcəm". Traysdeyl isə qələbəsindən arxayın olduğu üçün bu cavabdan narahat olmamışdı. Səhəri gün o, səbirsiz halda evdə var-gəl edərək axşamcaq qızın cavabını gözləmişdi. Günortaçağı qızın xidmətçisi Traysdeylə içində qəribə bir kaktus olan qırmızı rəngli, gildən düzəldilmiş dibçək gətirmişdi. Amma Traysdeylin gözlədiyi cavabdan əsər-ələmət yox idi. Nə bir yazı, nə də bir söz.

Təkcə dibçəyin içində hansısa yad dildə bitkinin adı yazılmış bir kağız var idi. O, gecəyarısına qədər də gözlədi, amma qızdan cavab gəlmədi. Qürurunun sındırıldığını düşünən Traysdeyl qızı axtarmağa, onunla danışmağa heç bir cəhd göstərmədi. İki gün sonra onlar bir ziyafətdə qarşılaşdılar. Bir-birlərinə heç nə hiss etdirmədən salamlaşsalar da, qızın baxışlarında dərin bir həyəcan, nigarlıq və gərginlik var idi. Özüni nəzakətlə aparən və qızdan izahat gözləyən Traysdeylin görkəmində isə həm də yenilməz bir qürur və təkəbbür hiss olunurdu. Bu, qızın gözlərindən yayınmadı. Bu qürur və təkəbbürlə Traysdeylin nə demək istədiyini anlayan qız, ziyafətin sonunacan bir də Traysdeylin üzünə baxmadı. Və beləcə, onlar ayrıldılar. Bəs bunda Traysdeylin günahı nə idi? Ümumiyyətlə, günah kimdə idi? Özüni alçalmış hiss edən Traysdeylin o gecəki qürurundan indi heç nə qalmamışdı. Amma əgər...

Otaqdakı adamın qəfil səsi onu fikirlərindən ayırdı.

- Sənə nə olub, Traysdeyl? Elə bil ki, toyu olan sənə, niyə kefin yoxdu? Mən sınıq-salxaq gəmidə Amerikanın bir ucundan o boyda yolu bas-basa durub gəlmişəm bura, sən də, sağ ol, yaman qulluq eləyirsən mənə. Bircə bacım var idi, o da ərə gedir. Götür, götür bunu içək. Kefini, bəlkə, bununla düzəldəsən.

- Yox, nəyə heç içməyim gəlmir indi. Traysdeyl cavab verdi.

- Yeri gəlmişkən, konyakın heç içməli deyil. Nə vaxtsa biz tərəflərə, Punta Redondağa yolun düşsə, yadıma salarsan, sənə bunların ən yaxşısından verərəm. Sağ olsun, o qaçaqmalçı qoca Qarsia mənə heç korluq vermir. Köhnə dostumuz da burda imiş ki, hardan almısan bu kaktusu?

"Hədiyyədi, Traysdeyl dedi, - bir dostumdan. Hansı növdəndi, bilmirsən?"

- Bilirəm, bu kaktuslar ən çox isti yerlərdə, tropik iqlimdə bitir. Puntada doludu bunlardan. Burda adı da yazılıb ki, İspanca bilirən sən?"

"Yox - Traysdeyl acı bir təbəssümlə cavab verdi, - ispancadı?"

- Hə, yerli camaat deyir ki, guya bu yarpaqlar adama nəyə demək üçün belə uzanır... Adını da buna uyğun qoyublar - Ventomarme. İngiliscə "gəl, məni apar" deməkdi.

Tərcümə edən:
Təvəkkül ZEYNALLI

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama

gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyük nəşə öyrənməyəcək. Mütləq öyrənəcək. Çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünyənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiklərimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Hər sayımızda rastlaşacağımız "Tarixin sirləri" bölməsində bəşər tarixinin müəmmalı dövrləri, hadisələri araşdırılacaq, dərsliklərdə, elmi tədqiqatlarda təqdim olunan həqiqətlər oxucularımıza "Hər suala bir cavab" adlandırılmış populyar ensiklopedik topluya xas rəvan dilə təqdim olunacaq.

Məqsəd oxucularımızın dünyagörüşünü daha da genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

Sav çarığının timsalında güclü bir dövlətə rəhbərlik edən Şərq hökmdarı təsvir olunur.

İncildə, peyğəmbər İsayya, İyeremiya, İyezekilin, habelə İovanın kitablarında və kilsə psalmlarında Sav ölkəsinin adı tez-tez çəkilir. Bu gün həmin yeri ifadə etmək üçün Saba adı daha məqbul sayılır. Belə bir ölkənin qədim zamanlarda mövcud olduğunu XIX əsrdə aydınlaşdırıb. İ.Qalevi və Qlazer Ərəbistan səhrasında, müasir Yəmən ərazisində nəhəng Marib şəhərinin xarabalıqlarını aşkar edərkən, oradan tapılan yazılarda dörd cənubi Ərəbistan dövlətinin adlarını oxudular: Minea, Qadramut, Kataban və Sava (Saba). Sab çarlığının paytaxtı elə Marib şəhərinin özü olub.

Ona görə də, çox güman ki, Solomonun dövründə Yerusəlimə həmin ərəb çarlıqlarından hansısa birinin ticarət nümayəndələri gəlib. Bəzi tədqiqatçılar isə bu fikirdədir ki, Sav çarığının, yaxud onun real prototipinin vətəni cənubi deyil, şimali Ərəbistan olub.

Sav çarığı barədə daha bir versiya var. İosif Flavi özünün "Yəhudi qədimliyi" əsərində nəql edir ki, Solomonun ziyarətinə o zamanlar "Misir və Efiopiyanın (Həbəşistan) hakimi olan, özünün müdrikliyi və digər dəyərli məziyyətləri ilə seçilən çarığa" təşrif gətirmişdi.

Həqiqətən də, belə hesab edilir ki, eramızdan əvvəl VI əsrdə saba-lılar Bab-əl-Məndəb boğazından keçərək, Qırmızı dənizin sahillərində məskunlaşdılar və Efiopiyanın bir hissəsini işğal etdilər. Görünür, onlar öz çarları haqda xatirələrini özləriylə yeni vətənlərinə gətirmişdilər. Təsədüfi deyil ki, Efiopiyanın əyalətlərindən biri elə Çeva (Şava, indiki Şoa) adlanır.

Daha sonralar, yəni II-IX əsrlərdə müasir Efiopiyanın ərazisində Aksum çarlığı mövcud olub.

Hər suala

Sav çarığı – cənub torpaqlarının hökmdarı

Müqəddəs kitab olan İncil bəşər tarixindəki sirləri açmağa can atan insanlar üçün əbədi ilham mənbəyi olub. Belə sirlərdən biri də öz müdrikliyi ilə məşhur olan çar Solomonun ziyarətinə onu, "tapmacaları ilə sınağa çəkmək" üçün gələn Sav çarığı haqda rəvayətlərdir.

Çarığa Yerusəlimə zəngin hədiyyələrlə gəlir, Solomonla söhbət edəndən sonra onun "bütün müdrikliyinin şahidi olur", hökmdara çoxlu qızıl, ləl-cəvahirat, xoş qoxulu ətiqlər hədiyyə edir. Cavabında Solomon da ona öz hədiyyələrini təqdim edir və Sav çarığı nökər-naibi ilə bir yerdə ölkəsinə qayıdır.

Bu hadisə barədə «Çarlıqlar kitabı»nın 3-cü cildinin 10-cu fəslində və «Paralipomenon» kitabının 2-ci cildinin 9-cu fəslində bəhs edilir. İncildə bunlardan başqa, Sav çarığı barədə heç bir məlumat yoxdur. Lakin Sav diyarının adı dəfələrlə çəkilir, Əhdi-Cədidə isə "Cənub çarığı" peyda olur ki, onun simasında Sav çarığını tanımaq heç də çətin deyil. Bu çarığadan bəhs edən çoxlu əfsanələr də var. Bir çox müəlliflər, hətta onun Solomona verdiyi tapmacaları da sadalayırırlar.

Yaxşı, görəsən, əslində necə olub? Görəsən, müqəddəs kitabı tərtib edənlər əsl tarixi şəxsiyyətdənmi danışblar? Görəsən, həmin şəxsin əsl adı nə olub? Bu qadın hökmdarın adı İncildə çəkilir. Ərəb mətnlərində isə onu Balkis, Bilkis, yaxud Balkida, həbəş əfsanələrində Makeda adlandırırlar. Hərdən onunla əlaqəli işlənən Saba isə əslində, ölkə adıdır.

Bu isə Ərəbistan yarımadasının cənubundan olan çarığa haqda ənənəvi versiyaları bir daha təsdiqləyirdi. Yəməndə bu gün də alimlər Sab çarlığının sirlərini açan qazıntıları davam etdirirlər.

Saba çarlığı haqda ilk xatırlatmalar eramızdan əvvəl VIII əsrdə aiddir. Çarlığın çiçəklənmə dövrü isə eramızdan əvvəl VII əsrə təsadüf edir. O zaman Saba yaxınlığında nəhəng bir bənd qurulur və əvvəllər qupquru düzlərdən ibarət ölkə, bərəkətli vadiyə çevrilir. Göründüyü kimi, Sabanın çiçəklənməsi xronoloji olaraq Solomonun çarlığı dövrünə, yəni eramızdan əvvəl 965-926-cı illərə təsadüf edir və istisna etmək olmaz ki, bu ölkələr arasında hansısa ticarət əlaqələri, hətta X əsrdə də mövcud ola bilərdi. İsrail çarı Qırmızı dənizin sahillərində möhkəmlənməyə çalışır, Saba çarlığının və digər cənubi Ərəbistan dövlətlərinin Suriya və Mesopotamiya ilə karvan ticarətində yaratdığı monopoliyanı aradan qaldırmaq istəyirdi.

IV əsrdə, çar Ezanın dövründə Aksum Afrikanın şimal-şərqi qərbində və Qırmızı dəniz sahillərində hökmranlıq edərək, Roma ilə rəqabət aparırdı. Yəmən və Efiopiya arasındakı əlaqələr çox qədim və möhkəm idi.

Sav çarığı haqda əfsanə bir çox təfərrüatlarla zənginləşib. Həbəşlərin, ən erkən nüsxəsi XII əsrdə aid olan "Kebra Naqast" ("Çarların şöhrəti") kitabına əsasən, Sav çarığı, Solomondan Bayna-Lekhem adlı bir oğlan uşağı doğur. Əfsanələrdən birinə əsasən, uşaq Yerusəlimdə, digərinə əsasən isə anasının vətənlərində boya-başa çadır, sonra da atasına baş çəkir. Lakin hər iki versiyada oğlanın məşhur Əhd Sandığını Yerusəlimdən çıxardığı deyilir. Efiopiyaya qayıdanda, anası onun xeyrinə taxtdan imtina edir və o, Birinci Menelik adı ilə hakimiyyətə gəlir. Həbəşistanda indiyədək özlərini "falaş" adlandıran yəhudi icması var.

Sav çarığı ilə görüş. Solomon Sav çarığını qəbul edir. C.Deminin tablosundan.

Onlar özlərini yəhudi zadəganlarının Həbəşistana Bayna-Lek-hemlə gələn nəslindən sayırlar. "Kebra Naqast"da yazılır ki, Menelik, Solomonun ilk övladı - böyük oğlu olub və ona görə də Sandıq (və əvvəllər kölgəsini İsrail xalqı üzərinə salan ilahi rəhm), böyük övlad olaraq onun payına düşüb. Maraqlıdır ki, Həbəşistanın 1974-cü ildə devrilməsi sonuncu imperatoru Birinci Hayle Selassiyə özünü Sav çarçasının 224-ci nəsiləndən olan törəməsi sayırdı.

Xarappın qurubu – Mohenco-Daronun sirri

Xarapp sivilizasiyası Hind vadisində yaranıb. Bu sivilizasiya öz adını baş şəhərindən – Xarappdan götürüb. Həmin sivilizasiyanın digər məşhur mərkəzi isə Mohenco-Darodur. Hindi dilində bu, "Ölümlər təpəsi" anlamındadır. Şəhərin əsl adını sə heç kim bilmir, çünki bu yerlərdə məskunlaşan xalqın yazısını oxumaq hələ kimsəyə nəsisb olmayıb.

Binaları açıq sobalarda bişirilən kərpicdən tikirdilər. Bu gün də o yerlərin kəndliləri inşaatda eyni materiallardan istifadə edir.

bir cavab

Bizim eradan təxminən 2500 il qabaq Pakistandakı Hind çayının məhsuldar vadisinə qərbdən əkinçilər köç elədi. Onların çay qırağındakı yaşayış məskənləri tədricən şəhərə çevrilirdi. Mohenco-Darodan və Xarappdan savayı, Hind vadisində çoxlu şəhərlər olub ki, onların hamısı təxminən eramızdan əvvəl 1700-cü ildə izsiz-soraqsız yoxa çıxıb.

Mohenco-Daro şəhəri mükəmməl planlaşdırılmışdı: onun bütün küçələri şimaldan cənuba və şərqdən qərba uzanırdı, şəhər möhkəm hasarlar arasında idi. Onun mərkəzi hissəsində saraylar, nəhəng kitabxanalar, məbəd və parklar yerləşirdi. Mərkəzi hissəyə birləşən yaşayış məhəllələri isə yastı damları olan, bəzək-düzəksiz, pəncərələri küçəyə açılmayan 2-3 mərtəbəli evlərdən ibarət idi. Evlərin 4-6 otağı, çirkab sularını xüsusi quyulara, kanalizasiya qurğularına axıdan yuyunma yerləri olurdu. Bir çox binaların ayrıca hamamları, tualetləri də vardı. Şəhərdə su təminatı, çirkab sularının axıdılması, zibil daşınması üçün xüsusi xidmətlər fəaliyyət göstərirdi.

Mohenco-Daronun binaları bişirilən kərpicdən tikilir, bir-birinin yaxınlığında yerləşdirilərək, iri bloklar formalaşdırır, ortasında su quyusu olan ümumi iç həyətlərin ətrafında məhəllələr əmələ gətirirdi.

Şəhərlərin əsas küçələri hamar və kifayət qədər geniş olurdu. Bütün küçə və döngələr düz bucaq altında kəşisirdi, binaların küçələrə çıxan dalanlarını isə hərəkətə mane olmamaq üçün dairəvi edirdilər. Daş döşənmiş yollarda fillər, öküzlər qoşulmuş arabaların təkərləri üçün dərin cıgırlar qoyulurdu və yağış zamanı sular da həmin cıgırlarla axıb gedirdi.

Şəhər min il ərzində durmadan inkişaf edir, çiçəklənirdi. Lakin şəhər eramızdan əvvəl təxminən, 1700-cü ildə məhv oldu, özü də tədricən yox, qəflətən. Mohenco-Daronun məhvini səbəbləri barədə çoxlu versiyalar var. Məsələn, zəlzələ, daşqın, yadeli qəsbkarların hücumu və hətəta... nüvə bombasının partlayışı!

"Mahabharata" dastanında "min günəşdən daha parlaq partlayış"dan bəhs olunmasına, şəhərin mərkəzində yüksək temperaturdan tam ərimiş kərpic nümunələrinin tapılmasına baxmayaraq, sonuncu versiya versiya olaraq qalır. Belə ki, nüvə silahının hazırlanması üçün yüksək inkişaf yolu keçmiş sivilizasiyaya ehtiyac vardı və belə bir sivilizasiya tarix üçün bu qədər qısa zaman ərzində yarana bilməzdi. 3700 il əvvəl, yəni bürünc dövründə, belə bir səviyyəyə çatmaq, ümumiyyətlə, mümkün deyildi.

Daha bir ehtimal, kosmosdan gələnlərin hücumu da ağılasızmazdır. Axı yadplanetlilər inkişaf səviyyəsinə görə onlardan qat-qat aşağıda olan bir şəhəri niyə məhv etməliyidilər ki? Bu, qətiyyətlə aydın deyil. Onsuz da o zamanlar gələnlər özləri üçün istədikləri qədər boş ərazi tapa bilirdilər. Söhbət əgər insanları qorxutmaqdan gədirsə, gələnlərin öz güclərini yüngülcə nümayiş etdirməsi bunun üçün bəs idi.

Yaxşı, onda bəs Mohenco-Daroda əslində nə baş vermişdi? Uzun müddət belə bir fərziyyə vardı ki, şəhərin dağılmasının səbəbi çox qəddar bir köçəri xalqın o yerlərə hücumu olub. Həqiqətən də, şəhərdə aparılan qazıntılar zamanı onlarla skelet tapılmışdı ki, onların üzərində qılınc, yaxud başqa soyuq silahlarla endirilən zərbələrin izləri vardı. Lakin şəhərdə küçə döyüşlərinin getdiyinə dair heç bir sübut aşkar edilməmişdi. Çox güman ki, Mohenco-Daro şəhərinin məhvi tamamilə başqa, kompleks səbəblərlə bağlı olub.

Hind çayı tektonik hərəkətlər səbəbindən bu yerlərdə öz məcrasını tez-tez dəyişirdi. Dağıdıcı zəlzələlər, daşqınlar baş verirdi. Əhali əsrlər boyu təbii fəlakətlərlə mübarizə aparır, müdafiə divarları tikirdi, amma sonda yenə təbii qüvvələr qalib gəlir və ilk zərbə şəhərlərə deyil, o ətraflarda çalışan əkinçilərə dəyir. Daim su altı qalan tarlalar, orxaq qıtlığı... Bütün bunlar ona gətirib çıxarırdı ki, kəndlilər evlərini tərk edir, nəhəng daş səkilərin üzərində inşa edildiyindən, ziyan görməyən şəhərlərə toplaşdılar. Xarapp və Mohenco-Daro şəhərləri görünməmiş əhali sıxlığından boğulurdu. Beləliklə, aclıq başladı, sivilizasiya özünün tənəzzül dövrünə qədəm qoydu. Su təchizəti, kanalizasiya sistemləri tədricən dağıldı. Və belə bir vəziyyətdə növbəti zəlzələ ilə hər şey bitdi. Yanğın baş verdi və görünür, güclü daşqınlar belə, bu yanğının qarşısını ala bilmədi. Bu faciənin ardınca isə şimaldan arilərin hücumu başlandı...

Bütün bunlar yalnız fərziyyələrdir. Dəqiq bəlli olan isə yalnız budur ki, Xarapp sivilizasiyası öz yerini tədricən, yeni bir mədəniyyətə verdi. İndi həmin bu yeni mədəniyyətin sivilizasiya yaratmaq dönməni başlamalı idi...

XX əsrin əvvəllərində isə bir zamanlar mövcud olmuş bu sivilizasiya özünü təkrar xatırladı, insanlar qarşısında cavabı bu gün də tapılmayan saysız-hesabsız suallar qoydu.

Buddistlərin ibadət etməsi üçün nəzərdə tutulan bu heykəl Kuşan çarlığı zamanı yüksək təpənin zirvəsində, böyük şəhərin məhvindən 115 əsr sonra ucaldılıb.

Xarapp sivilizasiyası, təxminən min il Hind çayı sahillərində çiçəklənmə dövrü yaşayıb.

Buker mükafatının ilk amerikalı qalibi

Oktabrın 25-də 2016-cı il Buker mükafatı ilk dəfə amerikalı yazıçıya təqdim edilib. Pol Bitti "Satsı" adlı sosial romanına görə Buker mükafatına layiq görülüb. Laureatın adı Londonda təşkil edilmiş təntənəli təqdimat mərasimində elan edilib. Ənənəyə görə, mükafatı yazıçıya şahzadə Çarlzın həyat yoldaşı hersoginya Kamilla təqdim edib. Mükafatın məbləği 50 min funt sterlinq təşkil edir.

"Satsı" romanı Los-Ancelesin şəhərkənarı qəsəbələrindən birinə köləliyi gətirmək istəyən bir qaradərili gəncdən bəhs edən satirik əsərdir.

Roman sentyabrda elan edilən şort-listdən seçilib. Həmin şort-listdə Debora Levinin "Qaynar süd", Qrem Makri Barnetin "Onun qanlı layihəsi", Otessa Moşfiqin "Eylil", Devid Szalının "İnsanın bütün mahiyyəti" və Madlen Tyenin "Demə ki, bizdə heç nə yoxdur" əsərləri də var idi. Məhkəmə prosesi ilə başlayan romanı münsiflər "heyrləndirən və qəfildən güldürən" roman kimi dəyərləndiriblər. Münsiflər heyətinin üzvü Amanda Forman deyib ki, bu kitab bütün sosial tabuları dağdır.

Pol Bitti 1962-ci ildə Los-Ancelesdə doğulub. "Satsı" yazıcının dördüncü romanıdır. Əsər artıq ABŞ-da bir neçə mükafat qazanıb.

Xatırladaq ki, keçən il Buker mükafatını yamaykalı yazıçı Marlon Ceyms "Yeddi qətlin kiçik tarixçəsi" əsərinə görə qazanmışdı.

1969-cu ildə təsis edilmiş Buker ingilisdilli ədəbiyyat nümunələrinə verilən ən nüfuzlu mükafat sayılır.

O "Uolt Disney" şirkəti Migel de Servantesin "Don Kixot" romanının motivləri əsasında film çəkməyə qərar verib. Filmin prodüseri "Təcrübəsiz", "Məğlub etmək", "Milyonluq əl" kimi filmlərlə tanınan Qordon Qrey, ssenari müəllifi isə Syuzen Kollinzin "Ac oyunlar" əsərinin ssenarisini yazmış, eləcə də "Kapitan Filips" filminin ssenaristi Bill Reyudur. Hollivud bu filmi də özünəməxsus tərzdə çəkməyi planlaşdırır. Belə ki, 2003-cü ildə ekranlara çıxmış "Karib dənizinin pıratları" adlı məşhur ekran əsərinin də bəzi elementlərindən filmə istifadə ediləcəyi gözlənilir.

Xatırladaq ki, 2016-cı il İspaniyada Migel de Servantes ili elan edilib. İlboyu ölkədə, xüsusən də yazıcının doğulduğu Alkala-de-Enares şəhərində onun ölümünün 400 illiyi ilə əlaqədar bir sıra tədbirlər keçirilir. "Don Kixot" Migel de Servantes Saavedranın ən məşhur əsəridir.

İki hissədən ibarət olan əsərin I hissəsi 1605-ci ildə, II-si isə 1615-ci ildə nəşr edilib.

1616-cı ildə vəfat etmiş Servantesin məzarı indiyədək məlum deyildi. 2015-ci ildə onun nəşinin qalıqları Madriddəki bir kilsənin həyatında tapılmışdı.

"Uolt Disney"
"Don Kixot"
romanını
ekranlaşdırır

Bob Dilan "Nobel"ini almağa gələcəkmi?

2016 -cı ilin Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görülmüş şair

və musiqiçi Bob Dilan öz qeyri-adi davranışlarıyla mətbuatın diqqətindədir. Əvvəlcə Nobel mükafatına layiq görülməsi haqqında informasiyanı şəxsi saytıdan götürən Dilanın indi də təqdimat mərasiminə gəlib-gəlməyəcəyi sual altındadır.

Belə ki, İsveç Akademiyası təntənəli təqdimat mərasiminə dəvət etmək üçün Bob Dilanla heç cür əlaqə saxlaya bilmir. Bu barədə Akademiyanın mətbuatla əlaqələr üzrə məsul əməkdaşı Ulrik Çellin məlumat verib: "Biz onun köməkçisi ilə əlaqə yaratdıq. O dedi ki, Bob Dilan Las-Veqasda verəcəyi konsert öncəsi yatıb dincəlidir. Biz onunla şəxsən danışıq bilməmişik. Onun dekabrın 10-da baş tutacaq təqdimat mərasiminə gəlib-gəlməyəcəyini dəqiqləşdirmək istəyirik". Dilanın davranışından narazı qalan Çellin əlavə edib ki, İsveç Akademiyasının daimi katibi Sara Danius bütün gecəni Dilana zəng etsə də, o, dəstəyi qaldırmayıb.

Qeyd edək ki, Nobel mükafatının təqdimat mərasimi Alfred Nobelın ölümünün ildönümü günü – dekabrın 10-da Stokholm Filarmoniyasında keçiriləcək. Laureatlara diplom və 8 milyon kron (1 milyon 500 min manat) təqdim ediləcək.

Bu günlərdə alimlər Şekspir haqqında sensasiyalı bəyanatla çıxış ediblər. Belə ki, 23 alimdən ibarət tədqiqat qrupu kompüter texnologiyasının köməyi ilə uzun müddət apardıqları araşdırmalardan sonra ingilis yazıçısı Kristofer Marlonu Şekspirə şərik müəllif kimi qəbul edib.

Alimlərin sözlərinə görə, indiyədək Şekspirə məxsus olduğu hesab edilən "VI Henri" tarixi xronikası üzərində hər iki ədib işləyib. Odur ki, bundan sonra əsərin akademik nəşrinin titulu və rəqəmində ikisinin də adı yazılacaq. Qeyd edək ki, Oksford Universiteti əsəri çap etdirməyə hazırlaşır. Alimlərin verdiyi rəyə görə, "VI Henri" əsərinin hər üç hissəsini Marlo və Şekspir birlikdə işləyib. Digər ehtimalla görə isə Şekspir 44 pyesindən 17-ni başqa ədiblərlə birgə işləyib.

Kristofer Marlo XVI əsr Britaniya şairi və dramaturqudur. Şekspirin müasirlərindən olan Marlo həm də onun rəqibi sayılırdı. Alimlər onların bir-birinə təsiri ehtimalı üzərində çoxdan araşdırma aparırdılar. Hətta Şekspirin bəzi əsərlərini məhz Marlonun yazdığını iddia edən bir sıra konspiroloji nəzəriyyələr də var.

Şekspir barədə
sensasiyalı
bəyanat

Tolkinin yüz il əvvəl yazdığı əsər işıq üzünə gələcək

İngilis yazıçısı, şairi, Oksford Universitetinin professoru olmuş Con Ronald Ruel Tolkinin əvvəllər nəşr edilməmiş "Beren və Lütien haqqında povest" adlı əsəri yazıldığından düz 100 il sonra işıq üzünə gələcək. Əsərin əsas süjet xəttini Beren və elfli Lütien adlı iki gəncin mürəkkəb sevgi tarixçəsi təşkil edir. Elf lordu olan Lütienin atası qızının bu sevgisinə qarşı çıxır. Ona görə də qızla evlənmək üçün Beren çətin tapşırıqların öhdəsindən gəlməli olur.

Tolkin, povestini 1917-ci ildə cəbhədən qayıtdıqdan sonra qələmə alıb. Əsərin qəhrəmanları Beren və Lütien adları Tolkin və həyat yoldaşı Edit Bretin məzarları üzərinə həkk edilib.

2017-ci ilin may ayında "Beren və Lütien haqqında povest" ilk dəfə olaraq "Harper Collins" nəşriyyatında çapdan çıxacaq. Əsəri yazıcının oğlu Kristofer Tolkin nəşrə hazırlayır. Kitabı məşhur rəssam, "Üzüklerin hökmdarı" şahzadənin qayıtması" filminin dekorasiyalarına görə "Oskar" mükafatına layiq görülmüş Alan Linin illüstrasiyaları bəzəyəcək.

Hazırladı: NARINGÜL